

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Studijní program: Etika a kultura v mediální komunikaci

Kryštof Alexandrov

Socialistická sídliště na území města
Ostravy na příkladu Poruby a
Ostravy-Jihu

Bakalářský projekt

Vedoucí práce: doc. Tomáš Parma, Ph.D. et Ph.D.

Olomouc 2024

Prohlašuji, že jsem tento bakalářský projekt vypracoval samostatně a použil jsem pouze uvedenou literaturu a další zdroje.

V Olomouci, dne 15.4.2024

Kryštof Alexandrov, v.r.

Poděkování

Tímto bych chtěl věnovat upřímné díky doc. Tomáši Parmovi, Ph.D. et Ph.D. a Mgr. Renátě Sedlákové, Ph.D. za jejich cenné rady, vedení a podporu během celého procesu tvorby této práce. Jejich odborné znalosti a ochota naslouchat mému výzkumu byly pro mě neocenitelné. Děkuji Vám za Vaši trpělivost, povzbuzení a vedení, které mi umožnily úspěšně dokončit tuto práci.

Obsah

PODĚKOVÁNÍ	3
ÚVOD	6
FENOMÉN VÝSTAVBY SOCIALISTICKÝCH SÍDLIŠŤ	7
SOCIOLOGIE V KONTEXTU SÍDLIŠŤ	9
HUMANIZACE SÍDLIŠŤ BY SE MĚLA ZAMĚŘIT NA:	11
KRITIKA PANELOVÉ ZÁSTAVBY	11
REGENERACE PANELOVÝCH DOMŮ	12
ZÁVADY A NEDOSTATKY	13
ARCHITEKTURA VS ZATEPLENÍ	14
JAK SPRÁVNĚ REVITALIZOVAT?	15
OSTRAVSKÁ SÍDLIŠŤĚ	16
OD CIHEL K PANELU	17
AKTUÁLNÍ STAV OSTRAVSKÝCH SÍDLIŠŤ	20
<i>Umístění a propojení</i>	20
<i>Vlastnictví</i>	20
<i>Architektura a urbanismus</i>	21
<i>Demografie</i>	21
<i>Realizované projekty</i>	21
SOCREALISTICKÁ PORUBA	22
SOCIALISTICKÝ REALISMUS	22
SOCIALISTICKÝ REALISMUS V OSTRAVĚ	23
PROBLÉMY SORELY	24
ÚDRŽBA A REGENERACE SORELY	25
SORELA – PRVNÍ PORUBSKÝ OBVOD	25
SORELA – DRUHÝ PORUBSKÝ OBVOD	28
OSTRAVA-JIH	30
HRABŮVKA	31
<i>Hrabůvka – Letiště III</i>	33
VIZE OSTRAVSKÉHO JIŽNÍHO MĚSTA	35
<i>Jednotlivé vize</i>	35
POTTER BOX	36
EMPIRICKÁ DEFINICE PROBLÉMU	37
HODNOTY	38
<i>Bydlení:</i>	38
<i>Politika:</i>	38
<i>Komunikace a objektivita:</i>	39
<i>Demokratické hodnoty:</i>	39
PRINCIPY	39
<i>Utilitarismus</i>	39
<i>Utilitarismus</i>	39
<i>Utilitarismus</i>	39
<i>Deontologie</i>	39
<i>Etika péče</i>	40
<i>Deontologie</i>	40
<i>Utilitarismus</i>	40
<i>Deontologie</i>	40
<i>Hédonismus</i>	40

<i>Hédonismus</i>	40
<i>Hédonismus</i>	40
LOAJALITY	40
KONEČNÉ STANOVISKO	41
MEDIÁLNÍ VÝSTUP	42
ZÁVĚR	43
ANOTACE	44
ABSTRACT	45
ZKRATKY	46
LITERATURA	47

Úvod

Ve své práci se budu věnovat aktuálnímu stavu socialistických sídlišť v České republice, na příkladech městských částí Ostrava-Poruba a Ostrava-Jih, které se řadí mezi nejlidnatější ve městě. Téma jsem si zvolil, protože je mi blízké a architektura na území města Ostravy je mým dlouholetým koníčkem. V posledních pár letech jsem o ni napsal i několik prací. Z jedné takové vycházím, ta nese název Fenomén socialistických sídlišť v ostravské krajině, kde taktéž popisují sídliště Ostrava-Jih a Porubu, ale ne tak rozsáhle, jako u této práce. Dalším důvodem je zároveň i jeden z mých cílů. A tedy otevřít toto téma k diskusi. Chci, aby práce probudila zájem veřejnosti o jejich bydlení a okolí. I když jsou socialistické struktury často vnímané negativně, věřím, že mají potenciál se stát příjemným domovem pro mnohé z nás. Rád bych také zasvětil čtenáře do hlubší problematiky socialistických sídlišť a poukázal na jejich důležitost a aktuálnost. Práce by měla vymezit základní problematiku, historii, kontext výstavby a možnosti řešení. V práci se mimo jiné věnuji i analýze Potter boxu, ve kterém zkoumám výrok Václava Havla, jenž v únoru 1990 označil sídliště za "králíkárny". Tento výrok měl významný dopad na společnost a široce rezonoval veřejným diskurzem. Jako součást praktického mediálního výstupu jsem se rozhodl vytvořit plakát. Pro tento účel jsem pořídil sérii fotografií z městské části Poruba a Ostrava-Jih. Z této série jsem vybral jednu konkrétní fotografii, kterou jsem použil jako hlavní vizuální prvek plakátu. Tento plakát má za cíl propagovat mou imaginární výstavu fotografií.

Moje práce je rozdělena do deseti kapitol. Začínám úvodem, kde nastiňuji cíle a zaměření mé bakalářské práce. Dále se věnuji fenoménu výstavby socialistických sídlišť, kde definuji sídliště. Další kapitola se zabývá sociologií v kontextu sídlišť, zde analyzuji vliv prostředí na život obyvatel a jejich vzájemný vztah. Poté následuje kritika panelové zástavby, kde se zaměřuji na pozitivní a negativní aspekty této formy výstavby a následně se zabývám regenerací panelových domů, v této kapitole se snažím navrhnout způsoby revitalizace a řešení problémů spojených s těmito domy. Posléze se věnuji ostravským sídlištím, kde popisují jejich vznik, vývoj v průběhu času a současný stav. Následují kapitoly věnované konkrétním městským částem, jako je Ostrava-Poruba a Ostrava-Jih, detailně popisují jejich historii, charakteristický architektonický styl a problematiku konkrétních sídlišť. Poslední kapitola před závěrem se

věnuje analýze eticky problematického výroku Václava Havla o sídlištích v rámci Potterova modelu. V závěru pak shrnuji hlavní poznatky a závěry mé práce.

Jako hlavní zdroje, z kterých jsem čerpal, a které mi byli nejvíce užitečné, jsou knihy – Ostrava: Sídlíště, jak dál? Od Tomáše Hudečka, Michala Kohouta a kol., Sídlíště, jak dál? Od Jany Kubánkové, Davida Tichého a kol. A jako poslední bych zařadil Ostravské sídlíště od Martina Strakoše.

Fenomén výstavby socialistických sídlišť

„Velký sociologický slovník definuje sídlíště v urbanistickém pojetí jako seskupení budov, převážně obytného charakteru, případně místo hromadného osídlení. Panelové sídlíště (...) se odlišují od ostatní zástavby především charakteristickou metodou stavby. To znamená montážním způsobem z prefabrikovaných dílců.“¹

Panelová sídlíště začala vznikat v 50. letech 20. století především v českých velkoměstech. Největší rozmach proběhl za normalizace, kdy politická a hospodářská situace přála projektům tohoto typu. Záměr architektů byl vybudovat uniformní zástavbu především na perifériích měst, která měla naplňovat všechny tehdejší bytové normy a efektivně vyřešit problém s nedostatkem bytů.² Mělo se jednat o důstojné bydlení, bohužel vize, až na některé výjimky,

¹ ŠLAPAL, David. *Historie sídlištní výstavby v českých zemích v celo evropském a celospolečenském kontextu*, Brno, 2014. Bakalářská diplomová práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, Historie. Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Dvořák, Ph.D. s. 9. dostupný: https://is.muni.cz/th/ovfxw/Historie_sidlistni_vystavby.pdf

² Šlapal 2014.

nenaplnila očekávání. V častých případech tyto stavby měnily necitlivým způsobem tvář města, jak výškou a mohutností zástavby, tak i nevhodným umístováním staveb do již urbanizovaných celků.³

Po listopadovém roce 1989 byla panelová sídliště brána jako nešvar komunistického režimu v bývalém Československu, tento pohled zastávala nejen laická veřejnost, nýbrž i většina odborníků.⁴ Někteří teoretici se domnívali, že se panelové domy budou bourat a nahrazovat novou architekturou, jiní byli přesvědčeni, že se sídliště přemění ve slumy a ghetta a někteří počítali, že domy nepřekojí další generace.⁵ Mezi protagonisty můžeme zmínit Ladislava Lábuse a Josefa Pleskota. Nelze však všechny odborníky házet do jednoho pytle a taktéž je to se sídlišti. Historik architektury Rostislav Švácha, který se vůči takovým myšlenkám vymezoval (v díle Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí. Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu), sám nahlížel na sídliště jinou perspektivou. Viděl v nich možný potenciál a diferencioval je. Momentálně se situace lehce zlepšila, laická, a především odborná veřejnost, už není tak názorově homogenní. Ačkoli se společnost začala zajímat o šedesátá až osmdesátá léta v kontextu životního stylu obyvatel, interiérového designu, módy a umění, zájem o panelové domy, které paradoxně tvořily důležitý obraz tehdejší doby, je spíše mizivý.

Nejedná se však o problém, který by byl zanechán v minulosti, jedná se stále o velice aktuální téma. Ve více než 82 tisících panelových domech, což čítá 1,2 milionu bytů, bydlí po celé České republice více než 2,7 milionu obyvatel. Panelová sídliště přes třicet let spoluvytvářela podobu měst napříč Evropou a dotváří ji dodnes.⁶ Proto je důležité vést celospolečenský diskurz, který by mohl započít řešení tak komplexního tématu, jako je fenomén panelových sídlišť. Participace obyvatel je zároveň nutností pro porozumění problému.

³ Skřivánková, Švácha, Koukalová a Novotná 2017, s. 11.

⁴ Šlapal 2014.

⁵ Beranovský, Srdečný a Vogel 2011, s. 16.

⁶ Skřivánková et. al. 2017, s. 9. – 10.

Sociologie v kontextu sídlišť

Architektura a urbanismus jsou dvě vzájemně provázané vědy, které odrážejí mentální výraz forem a vazeb lidského společenství. Architektura nám slouží a sloužila nejen k odpočinku, ale jako prostor pro práci, společenský styk, či jako bezpečné prostředí domova. Kvality a představy o těchto asociacích se v průběhu staletí měnily. Architektura, nýbrž i urbanismus, se mění především podle aktuální společenské nálady, ekonomické situací, charakteru společností aj. Taktéž i architektura a urbanismus má vliv na společnost. Vzniká tak řada sociologických disciplín, které zkoumají vliv prostředí na lidskou společnost, např. sociologie města, ekologie, bydlení apod.⁷

Klasická městská zástavba vznikala kontinuálně a vyvíjela se v řádech staletí, sídliště však vznikaly v průběhu desetiletí a s velmi náhlým a vysokým počtem residentů. Tudíž systémové chyby ve výstavbě, které se přirozeně v městské zástavbě vyskytují a fixují, byly u sídlišť mnohem intenzivnější. Intenzivní výstavba reflektuje potřeby obyvatel. Demograficky však byla sídliště nevyrovnaná. Bylo typické, že v určitých oblastech se zpočátku nacházela jedna majoritní skupina, která reflektovala své potřeby, a které se snažilo vyjít vstříc. Šlo především o rodiny s dětmi, osoby mladší a střední věkové skupiny. Lidé původem z venkova či menších měst. Z toho vyplývají specifické nároky na život. To kladlo zvýšené požadavky na školní zařízení. Po odchodu dětí a studentů jsou školy předimenzovány, zařízení, ale i veřejný prostor se tak stávají neekonomickými.

Díky takřka neexistujícímu pouličnímu životu, se lidé cítí izolovaní a bez sociální kontroly. Nedostatečné množství služeb zapříčiňuje nutnost dojíždět do jiných městských částí. Sídlíšní celky se tak přes den stávají opuštěné. Negativní znaky sídlíšního prostředí se začínají odrážet v sociálně patologických společenských jevech, zejména u dospívající mládeže, jako je vandalismus, agresivita a drogová závislost.

Nedostatek mezilidských vztahů, a jejich nedostatečný rozvoj jsou typické pro sídliště. U dospělých je vysoká míra rozvodovosti. Anonymita sídlišť a nedostatek sociální kontroly

⁷ Schmeidler 2001, s. 9-13. Pro tuto kapitulu jsem si vybral jako svou primární publikaci Schmeidler 2001, jako další doporučující zdroj můžu nabídnout Sociologii města od Ferenčuhové.

mohou podporovat nevhodné sociální chování obyvatel. Mládež žijící na sídlištích častěji vykazuje protispolečenské chování, než vrstevníci v jiných prostředích (venkov, historická centra měst).⁸

Záporně hodnocené stránky sídlišť jsou podle obyvatel především architektonická monotónnost, nadměrná velikost nových obytných souborů, malá druhovost bytů, interiérový design, hluk, díky tenkým nosným stěnám.

Dalším problémem je prostorová nejasnost (nejasná komunikační síť), ta způsobuje dezorientaci v prostoru. Chudoba forem a významová chudoba panelové architektury dále napomáhá této situaci. Mnohá urbanistická řešení nebyla realizována podle plánů kvůli omezeným finančním prostředkům, což vede k tomu, že současná sídliště nejsou plně dokončená a urbanisticky nevyhovují dnešním standardům.

Dalším negativním aspektem je umístění sídlišť, která jsou většinou situována vzdáleně od center měst. Zvláště pak v polycentrické Ostravě. Nízká míra a velká vzdálenost od sociálního vyžití, tak především starší obyvatelstvo izoluje a váže je k jejich domovům. Jejich život je o to více stereotypní. I přes několik negativních aspektů v kontextu sídlištní zástavby, lze zmínit i několik kladných. Jako je např. zajištění standardního bydlení pro značnou část populace, dostatek volných ploch, standard v rámci oslunění a provětrání. Sídlištní celky jsou geograficky mnohem blíže přírodě⁹, např. ostravské Jižní město obepíná 160 ha velký lesopark Bělský les.¹⁰ Oddělením průjezdné dopravy od pěší se zajistil klid od dopravního hluku, čistější ovzduší, větší bezpečnost pro děti. Pro mnoho lidí je také pozitivní možnost bydlet ve vyšších patrech a mít tak výhled na město.¹¹

Podle sociologického průzkumu Jiřího Musila jsou obyvatelé s dnešním životem na panelových sídlištích spíše spokojení, mnozí třicátníci se vrací zpět na sídliště, kde vyrůstali, a ceny bytů na těchto sídlištích rostou.¹²

⁸ Schmeidler 2001, s. 160–163.

⁹ Schmeidler 2001, s. 161–164.

¹⁰ Lesopark Bělský les <http://www.lesopark-ostrava.cz/>. cit. 20. 3. 2024

¹¹ Schmeidler 2001, s. 164.

¹² ČAPOVÁ, Lenka. *Panelová sídliště: humanizace, revitalizace, budoucnost*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta podnikohospodářská, Arts management RNDr. Eva Heřmanová, Ph.D. s. 21. dostupný: <https://insis.vse.cz/zp/27754#page21>

Humanizace sídlišť by se měla zaměřit na:

Kvalitu života – monofunkční obytné soubory nevytváří předpoklady pro komunitní prostředí. Regeneraci sídlišť je třeba zaměřit nejen v kontextu urbanismu, nýbrž i v rámci společenského života.

Uspokojení požadavků obyvatel – rozšíření služeb, pracovních příležitostí, místa, kde by mohli senioři a mladiství smysluplně trávit svůj volný čas.

Estetika – uniformní, monotónní a neorganické prostředí. Vytvoření a zlepšení funkcí a vzhledu budov.

Modernizace a rekonstrukce bytového fondu.

Zlepšování celkového obytného prostředí.¹³

Kritika panelové zástavby

V 80. letech minulého století byla sídlištní zástavba terčem kritiky. Dnes je situace jiná, je snaha tyto celky humanizovat a prodlužovat jejich životnost.¹⁴

Sídliště kvůli své odtrženosti od centrálně historických částí měst generují mnoho pozitiv, ale i rizik, především v rámci sociální oblasti a urbanismu.¹⁵

Tabulka 1. Nedostatky sídlišť, které je třeba řešit, a hodnoty, které je třeba zachovat. Zdroj: Maier 2003, s 657.

¹³ Schmeidler 2001, s. 164-165.

¹⁴ Řepková 2022, s. 35.

¹⁵ Řepková 2022, s. 36.

	jak to vidí		
	studie expertů "odjinud"	místní veřejná správa (Praha 11)	obyvatelé
nedostatků	<ul style="list-style-type: none"> • statika budov a některých stavebních dílů • nedostatečné tepelně izolační vlastnosti obvodových konstrukcí a oken domů • špatný (fádni, esteticky odpudivý...) architektonický výraz • nediferencované, špatně řešené veřejné prostory • absence tradičních znaků městské zástavby 	<ul style="list-style-type: none"> • nedostatek místních pracovních příležitostí • chybí vyšší a kvalitnější zařízení občanského vybavení • nedostatek parkovacích míst • opotřebované domy potřebují modernizaci a lepší údržbu • anonymita, ztráta bezpečí, nepostačuje sociální kontrola • nevyřešené majetkoprávní vztahy • nedostatek peněz ve veřejných rozpočtech • diskrepance mezi pravomocemi a zodpovědnostmi mezi městem a městskými částmi 	<ul style="list-style-type: none"> • nedostatek parkovacích míst a zařízení • chybějící kulturní vybavení • špatná / malá údržba společných prostor v domech • nepořádek v okolí domů • komerční (zne)užívání veřejných prostor a bývalých objektů občanské vybavenosti • pocit nebezpečí ve veřejných prostorech a společných prostorech domů
hodnoty	<p><i>někteří architekti znovuobjevují původní hodnotu, jež měly návrhy sídliště, a propagují návrat k nim</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • vyvážená, smíšená sociální struktura • atraktivní poloha • atraktivní okolí • dobré životní prostředí (malé znečištění) • velmi dobré dopravní napojení • rozsáhlé plochy pro nové investice 	<ul style="list-style-type: none"> • dostatek a dostupnost volného prostoru v okolí domů (hřiště, posezení v zeleni) • okolní zelené masivy (lesoparky, obory, přírodní parky) • vlastní byt • neznečištěné ovzduší

Jde o aktuální téma, které je/mělo by být ve veřejném zájmu. K této problematice nepanuje jednoznačná shoda a téma není překvapivě ani předmětem širšího společenského diskurzu. Domy a prostranství se revitalizují separátně, na rozdíl od zahraničí (především zemí Západní Evropy), kde je přístup spíše komplexnější. Ačkoli se může zdát, že odpověď na problémy masové výstavby musí být jasná, uchopitelná, především díky mnohým zkušenostem v zahraničí, tak tomu tak úplně není. Zástavba, ač se jedná o obecný jev, která má obecná pravidla a lze k ní vyslovovat generalizační soud, je zároveň spjatá s místem, lidmi a dobou, po které vznikly, a kterými byly stvořeny.¹⁶

Regenerace panelových domů

Panelové sídliště vznikala komplexně jako celek, problém je, že při revitalizaci domů a prostranství se postupuje individuálně bez zasazení do širšího kontextu, přesně tak, jak původně modernistické celky vznikaly. V dnešních dnech je těžké určit, jaké je množství opravených domů. Neexistuje jednotná metodika zjišťování.¹⁷ Co je však známo je, že z přibližně 1 200 000 bytů prošlo do dnešního dne 600 000 bytů nějakou formou rekonstrukce.

¹⁶ Kohout 2016, s. 15–17.

¹⁷ Drápalová 2006, s. 8.

Závady a nedostatky

Významným nedostatkem sídlišť je, až na výjimky, urbanistické uspořádání. Největším problémem je nedostatek parkovacích míst. Sídliště byla ve své době projektována s předpokladem jednoho auta na deset bytů, dnes je to 1:1.¹⁸ Dále je to špatně definovaný veřejný prostor a nedostatek služeb.¹⁹ Samotná životnost panelových domů se kdysi odhadovala na 30–40 let, dnes je životnost takřka neomezená.

Dalším významným problémem jsou panelové domy z období 60. až 70. let, které představují pro města výzvu, kvůli jejich postupnému zhoršujícímu se stavu.

Ten byl způsoben rychlostí výstavby na úkor kvality. Při výrobě docházelo k technickým vadám, byl volen nekvalitní materiál. Vysoká energetická náročnost těchto budov zapříčinila masivním zateplování a výměnu oken.²⁰

Při zateplování však často dochází k informačnímu deficitu, nekomplexnosti a nedostatečným energeticky úsporným opatřením.²¹ Rekonstrukce jsou často neúplné a trend do jisté míry stále přetrvává. „Starší panelový dům má potřebu tepla na vytápění přibližně od 80 do 180 kWh/m² za rok. Standardní současná rekonstrukce sníží spotřebu tepla na vytápění na 30-65 kWh/m² za rok.“²²

¹⁸ Sídliště včera a dnes. Mladá fronta Dnes. 23. 3. 2005, roč. 16, č. 69, s. 61, 65, s. 61. cit. 21. 3. 2024.

¹⁹ Maier 2003.

²⁰ Zchátralá sídliště čekají opravy. Hospodářské noviny: Praha. 11. 12. 2000, roč. 44, č. 239, s. 1, cit. 21. 3. 2024.

²¹ Drápalová 2006, s.7.

²² Beranovský et. al. 2011, s. 11.

Tabulka 2. Největší zásahy v oblastech technického a urbanisticko-architektonického v rámci humanizace postsocialistických sídlišť. Zdroj: Šimáček, Szczyrba, Andráško and Kunc 2015, s. 77.

Proces	Konkrétní činnosti
Rekonstrukce bytů	<ul style="list-style-type: none"> • rekonstrukce bytového jádra • výměna oken a vstupních dveří • pokládání nových podlah • zásahy do dispozice bytu (s ohledem na statiku)
Regenerace bytových domů	<ul style="list-style-type: none"> • statické zajištění nekvalitní konstrukce • snižování energetické náročnosti (výměna oken, zateplení pláště budovy, zasklívání balkónů) • (re)konstrukce výtahů • renovace společných prostor (vchod, vymalování a nová výbava společných zařízení) • změna barevnosti fasády domu
Revitalizace veřejných prostranství	<ul style="list-style-type: none"> • lepší péče o zeleň (úprava stávající, nová výsadba) • budování komunitních zahrad • účelné doplnění zařízení občanské vybavenosti (školy, zdravotnická zařízení, obchody, kulturní a sportovní zařízení apod.) • budování dětských hřišť • budování výběhů pro psy • dovybavení mobiliáře (lavičky, značky, osvětlení apod.) • úprava chodníků (jejich povrch či logičtější vedení) • budování účelových stezek (cyklostezky, pěší zóny) • dobudování parkovišť a parkovacích stání

Architektura vs zateplení

Při výstavbě se na izolaci příliš nedbalo, teplo byla komodita dotovaná státem, ten si i ceny energií určoval sám. Po revoluci se zvedající ceny za energie staly pro obyvatele domů důležitým a primárním důvodem zateplování. Zateplení se ukazuje jako problematické, především kvůli delší době návratnosti a pověře, že posléze dochází ke vzniku plísní. Což není pravda, pakliže se zateplení udělá tak, jak má. Panely bohužel nespĺňují současnou normu na tepelnou ochranu budov.

Zateplením může být polystyrenem (levnější varianta) nebo odvětrávaný systém s minerální izolací. Systém není rozhodující. Důležité je zpravidla kvalita zpracování. Tloušťka izolace pak závisí na vlastnosti původního panelu. Životnost se odhaduje cca na 30 let.²³

Po roce 1989 se sídliště začala postupně humanizovat. První architektonické změny fasád se silně vymezovaly uniformitě sídlišť tím, že měnily fasády na rozmanité, chaotické, pestrobarevné barvy a tvary. Majitelé a správci domů později zjistili, že i přes snahu přizpůsobit barvy a design podle preferencí většiny obyvatel, tak takový přístup architektonickou estetiku nad původní uniformní koncepcí nezlepší. Naopak, často to vedlo k

²³ Drápalová 2006, s. 16–18.

opačnému výsledku. Proto se k takovými rekonstrukcím zve i architekt, jenž má architektonický ráz stavby povznést.

Do rekonstrukcí se pomalu začínají podepisovat bytové a architektonické trendy, které volí jednoduchou geometrii, minimalismus doplněný o designové prvky a barevnost je střídá s jednoduchým barevným akcentem.²⁴ I tak se jedná pořád o minoritní záležitost. Češi při rekonstrukcích často volí nejlevnější možnost rekonstrukce a tu nejrychlejší, ačkoli dotační peníze na tento typ revitalizací jsou. Většinou dojde k nalepení polystyrenu, a tím práce končí. Už v mnohem menší míře se investor zamýšlí nad fasádou, barevností, materiály, vnitřním prostředím, členěním oken apod.²⁵

Tímto laxním způsobem pak dochází k degradaci zástavby, která je na sídlišti ještě umocněna nekonzistencí, nejen v rámci větších celků, nýbrž i jednotlivých budov. Vlastníci bytových domů, obchodních či jiných objektů postupují při rekonstrukcích podle vlastního uvážení, bez jakéhokoli architektonického vzdělání či povědomí. Mění členění nebo původní vzhled budov. „Provádějí se sanace balkonů včetně změn materiálu a provedení zábradlí. Stavby jsou zateplovány kontaktními zateplovacími systémy, které překryjí původní omítky nebo strukturu jednotlivých panelů tvořících součást členění původních fasád. Fasády na panelových domech měly vlastní původní plastické, barevné i materiálové provedení, které mizí pod polystyrenem a je nahrazeno barevným designem podle uvážení projektanta nebo požadavku vlastníka.“²⁶ Architektonické řešení fasád nerespektuje celkový vzhled budovy, ale spíše vlastnictví jednotlivých částí. Ostravská sídliště jsou tak význačná pro svůj nekoordinovaný vzhled.²⁷

Jak správně revitalizovat?

Je třeba vypracování celkové koncepce architektonických úprav, která nám řekne, jak při rekonstrukci postupovat. Je tedy nutné si jako první vytvořit seznam plánovaných architektonických úprav pro panelový dům. Majitelé či správci by měli zahrnout všechny

²⁴ Beranovský et. al. 2011, s. 15-16.

²⁵ Aktuálně.cz. "Češi neumí zateplovat. Aby ušetřili, udělají často z cenné budovy chatrč" [online]. [9. 9. 2017]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/cesi-neumi-zateplovat-aby-usetrili-udelaji-casto-z-cenne-bud/r~69bb7650939c11e7b4dc0025900fea04/> cit. 23.3.2024.

²⁶ Hudeček, Kohout, Molnárová, Tichý, Titl 2021, s. 81-82.

²⁷ Hudeček et. al. 2021, s. 82.

požadované úpravy bez ohledu na aktuální proveditelnost. U každé úpravy je třeba zdůraznit tři aspekty:

- Návaznost na nějaké jiné opatření
- Časová a finanční náročnost
- Do kdy je nutné provést opatření

Tyto body můžeme dále rozdělit na:

- Nezbytně nutná
- Vhodná
- Doplnková

Dalším krokem je cíl koncepce. Zde je třeba aby se obyvatelé dohodli, jaká bude úroveň úprav domu:

- Standard
- Komfort
- Nadstandard
- Luxus

Vhodným možným krokem je i odborná architektonická soutěž.

Kvalita rekonstrukce často zvyšuje finanční a pocitovou hodnotu bydlení. I přesto, že velmi zdařile provedená rekonstrukce nemusí nutně cenu bytů významně zvýšit, jedná se tak v rámci investice o nepatrnou částku, která se v naší kapse tolik nepodepíše, za to se podepíše v našem komfortu.²⁸ Navíc jedna zdařilá rekonstrukce podnítl k dalším zdařilým rekonstrukcím.

Ostravská sídliště

Sídliště v industriálním velkoměstě jsou úzce spjatá s průmyslovou minulostí Ostravy. Jak už bylo zmíněno, panelová sídliště se začala stavět převážně kvůli nízkému počtu bytového fondu v tehdejších Československu. Stavby byly rychlým a ekonomicky dostupným řešením pro mnoho měst, a především pro Ostravu. Město po válce zažilo rapidní růst obyvatel, většina se zde stěhovala především za prací. Dělníků a horníků přibývalo a dosavadní kolonie

²⁸ Beranovský et. al. 2011, s. 17-19.

nezvládaly nápor nových obyvatel. Snahou vyřešit tento problém byla výstavba Poruby v duchu socialistického realismu, budovy byly převážně tvořeny z cihel, z ekonomických důvodů se však od tzv. SORELY muselo upustit a přesunulo se k výstavbě domů z prefabrikovaných panelů, které řešily bytovou a ekonomickou otázku na několik desítek let dopředu. *„Na území města se nachází podle databáze Českého statistického úřadu, více než 3 400 panelových domů, z čehož téměř 3 200 se počítá mezi bytové domy. V roce 2011, kdy se uskutečnilo poslední sčítání lidu a Ostrava měla 296 224 obyvatel, bydlelo v bytových domech ze stěnových panelů přibližně 152 000 z nich.“*²⁹

Sídliště však netvoří jen panelové domy, nýbrž i parky, ulice, umělecké instalace, dětská hřiště, veřejné a kulturní budovy, sportoviště a veřejný prostor jako takový. *„Starší vývoj takových lokalit bývá někdy sídlištěm zcela převrstven a zlikvidován, někdy zůstávají zachovány různé torzální pozůstatky historické zástavby, někde vedle sebe staré a nové koexistuje. To vše se pojí s termíny či slovními spojeními sídliště, okrsek, obytný komplex nebo hromadná bytová zástavba.“*³⁰

Od cihel k panelu

Typizace, industrializace a prefabrikace v architektuře měly mnoho výhod, především rychlost výstavby a zdokonalování technologických postupů. Začaly se objevovat návrhy různých architektů, které řešily typizaci a prefabrikaci zástavby přímo určenou pro Ostravu. Po zestátnění všech architektonických kanceláří a vzniku Stavoprojektu, se však začalo pracovat na univerzální a celostátně platné typové řadě projektů, která nesla označení T (např. označení budov T 14, T 15, posléze T 16 apod.). T je označení pro typ a pořadové číslo znamenalo různě přepracované podklady, podle kterých vznikaly domy. Tyto domy byly stavěny ještě z cihelného zdiva, prefabrikace se uplatnila například při výrobě železobetonových schodišť, stropů nebo konstrukcích krovu. Domy s označením T se začaly objevovat v Porubě, Zábřehu a dalších sídlištích přibližně na začátku 50. let. Co se týče projektování (nejen) panelových domů, měl jej pod záštitou národní podnik Bytostav, který

²⁹ Strakoš 2018, s. 10. Údaje o sčítání lidu v roce 2011 se vztahují k datu vydání Strakošovi práce.

³⁰ Strakoš 2018, s. 13.

vznikl na začátku 50. let 20. století ze zdejších poboček Československých stavebních závodů. Podnik měl na starost výstavbu v Moravskoslezském a Olomouckém kraji.³¹

Dalším typem domů, které se začaly objevovat v Ostravě, byly domy řady TOB (typové obytné domy), které měly vyztuženou konstrukci kvůli poddolovanému ostravskému území. Svou ojedinělostí dostaly domy ke svému označení ještě zkratku OS, což značilo, že se jedná o domy nacházející se v Ostravě (např. T02B-OS). Tento typ blokopanelových domů se stavěl od 50 až do 70 let minulého století. Stěny těchto domů nebyly tvořeny z velkých panelů o velikosti pokojové stěny, ale skládaly se z panelů menší velikosti.

Materiál pro výrobu panelů na Ostravsku byla škvára, která pocházela ze zdejších elektráren. Příměsí betonu vznikly škvárobetonové bloky, které tvořily stavební materiál paneláků. Typ panelového domu G 57 (G jako označení pro vznik v Gottwaldově) právě tento materiál využíval. Tento typ domů neměl nikdy více jak 6. podlaží, nejčastěji se volila 4 podlaží, hlavně z toho důvodu, že tato konstrukční řada neměla zabudovaný výtah. Výstavba G 57 probíhala v letech 1957–1965 a to ve velkém rozsahu. Veřejnost jak laická, tak i odborná byla vůči tomuto typu panelového domu spíše kritická, zejména pro jeho triviální vzhled připomínající kasárny.³²

Pod vedením architekta Jana Slezáka začal v 60. letech vznikat zcela nový konstrukční druh a tím byl V-OS (označení pravděpodobně vyplývá z „Věžák ostravský“). Jedná se o jeden z nejstarších typizovaných věžáků u nás. Pro tyto věžové domy jsou ikonická pásová okna, která bohužel často při revitalizacích zanikají, střešní terasa, která je zdobným a odlehčujícím prvkem budovy. Věžák mívá 12, 14 nebo 17 nadzemních podlaží. Má vzhled skeletové konstrukce, tzn. odhalené sloupy v parteru a odhalená terasa. Budova má železobetonové ztužující jádro, k němuž jsou připojeny betonové dílce tvořící obytnou část. Věžové domy V-OS se často stavěly podél důležitých komunikací či křižovatek a tvořily tak výškové dominanty.³³

„Další oblastní variantou, vyvíjenou v první polovině 60. let na základě aplikací a přepracování konstrukční soustavy G 57, se staly panelové domy oblastní (krajské) soustavy G-OS v podobě

³¹ Strakoš 2018, s. 30–34.

³² Strakoš 2018, s. 34–36.

³³ Strakoš 2018, str. 36, Marian Lipták, 2016. PANELAKY.INFO [online]. Dostupné z: <http://panelaky.info/vos/> cit. 16.05.2021.

deskových výškových budov, poprvé vyvinutých a použitých v rámci V. obvodu sídliště v Porubě.“³⁴

Zkratka G-OS obsahuje označení dvou měst Gottwaldov a Ostrava. Autorem architektonického návrhu byl Vlastimil Bichler, proto se také někdy označovaly „bichleráky“. Tento typ staveb se v Ostravě realizoval v letech 1964–1972. Konstrukce je tvořena železobetonovými a struskopemzobetonovými panely. Domy většinou mívají 8 až 12 podlaží. Stavba je uzpůsobena pro výstavbu na poddolovaném území. První prototypy se objevily v Porubě, momentálně jsou spíše typické pro městskou čtvrť Ostrava-Jih. Pro tyto stavby jsou ikonické betonové pergoly, které stavbu činí atraktivnější. Fasáda je tvořena pomocí střídajících se vodorovných pásů, kdy jsou betonové pásy prokládány těmi skleněnými. Tímto stylem objekty navazovaly na funkcionalismus.

Zcela odlišným panelovým domem byl typ VM-OS. Panelák využívá různý typ oken najednou. Jádrem stavby je železobetonové, obsahuje prvky skeletu se sloupy a průvlaky. Plášť je tvořen plynosilikátovými panely. Nejedná se tedy o klasický panelák. Tento konstrukční typ byl navržen pro výšku 10 až 18 nadzemních podlaží. Nejčastěji je zastoupen v ostravské čtvrti Fifejdy. Jedná se o výškové dominanty, které se řadí mezi nejvyšší obytné domy v Ostravě.

Výše zmíněné stavby již hojně využívaly velkoformátové panely, tak i přesto se ve výjimečných případech stavělo pomocí blokopanelů, tedy z panelů menších dílců, které se k sobě skládaly a tvořily pak stěny budov apod. Na přelomu 60. a 70. let byly vytvořeny blokopanelové domy BP-70-OS nebo též BP-70-OS-R (BP – blokopanel, číslovka v názvu odkazuje na rok 1970, kdy vznikla tato konstrukční soustava), které se realizovaly na Ostravsku a severní Moravě až do poloviny 80. let. Výška konstrukce dosahovala od 4 do 8 nadzemních podlaží. Zde musela být budova opět přizpůsobena poddolovanému podloží. Tento konstrukční typ byl zároveň posledním, který užíval techniku blokopanelů. Tyto domy můžeme zařadit mezi ty raritnější, které se stavěly spíše pro zpestření sídlištní výstavby.

Architekti a projektanti začali upouštět od architektonicky precizní kompozice, změna přišla s nástupem konstrukční řady T06B-BTS. Zkratka T06B bylo označení typové soustavy, které se stavěly napříč republikou a vznikaly tak různé krajské verze. Označení BTS znamenalo zkratku pro Bytostav, jenž tyto budovy stavěl. Tento typ věžového panelového domu dosahoval výšky 13 nadzemních podlaží, jedná se o nejvyšší věžáky ve městě. V Ostravě stojí bezmála

³⁴ Strakoš 2018, s. 37.

76 kusů, z toho víc jak polovina připadá městské části Ostrava-Jih. Konstrukce těchto věžáků tvoří příčné a podélné nosné železobetonové stěny a struskopemzobetoné panely. Půdorys domů je čtvercový a je typický svou středovou částí s lodžemi na předním průčelí.³⁵

Další věžový dům typu VP – OS přímo vychází z předchozí zmíněné řady věžáků. Díky kombinaci příčných a podélných železobetonových stěn bylo umožněno stavbu konstruovat až do výšky 18 nadzemních podlaží. V některých případech věžové domy dosahovaly výšky jen 12 nebo 16 nadzemních podlaží. Ve srovnání s předchozími věžáky T06B-BTS jsou tyto mnohem vyšší a tvoří výškové dominanty. Navíc mají rizalit (výstupek) obsahující pokoj jednoho krajního bytu, který sloužil k tomu, aby spojoval věžáky stejného typu do vzájemně propojených řad. Výstavba těchto věžáků probíhala v letech 1980 až 1988.³⁶

Poslední konstrukční systém se označuje zkratkou OP. Jedná se o nejmladší typ vůbec v celém Česku. V Ostravě se uplatnily věžové domy typu OP 1.11 a OP 1.13, které se stavěly v letech 1982 až 1993. Jedná se o poslední a nejmladší typ paneláků u nás. V konstrukci se uplatňovaly sendvičové panely s vnitřním zateplením.³⁷

Aktuální stav ostravských sídlišť

Umístění a propojení

V panelových domech žije cca polovina Ostravanů, v domech vystavěných hromadnou výstavbou, bez panelů, žije zbylá část. Bytová zástavba se koncentruje do třech sektorů – západ (Poruba), jih (Jižní město), sever (historické centrum města). Tyto tři významné urbanistické celky tvoří charakterní oblasti, které jsou rozdělné lehkým průmyslem, nezastavěnými plochami, zelení a dopravními koridory. Všechny sektory jsou navzájem propojené tramvajovou sítí a napojené na dálnici D1.³⁸

Vlastnictví

Byty na sídlištích byly budovány jako státní, družstevní a podnikové. Byly přidělovány na základě pořadníků. Pro získání bytu byla však podmínka podepsání dlouhodobé pracovní smlouvy s podnikem, kterým byty náležely. Menší část bytů pak realizovala bytová družstva.

³⁵ Strakoš 2018, s. 37–39.

³⁶ Strakoš 2018, s. 39–40.

³⁷ Strakoš 2018, str. 40, Ostrava – Jih, 2015–2016 [online]. Dostupné z: <https://historie.ovajih.cz/> cit. 17.05.2021.

³⁸ Hudeček et al. 2021, s. 79–k této kapitole jsem zvolil pouze tuto publikaci, z důvodu, že velmi dobře vystihuje stav sídlišť na Ostravsku, jedná se o nejnovější a za mě nejkvalitnější počín, který vychází z nejnovějších dat.

Po roce 1989 se byty privatizovaly. Největším pronajímatelem bytů byla těžební společnost OKD. Nájemníci těchto bytů očekávali, že dojde k podobné privatizaci. To se však nestalo a přes 44 tisíc bytů přešlo do rukou soukromého majitele. Dnes většinu bytů vlastní švédská firma Heimstaden. Městská část zase v roce 2019 odkoupila od tehdejšího majitele OKD společnosti Residomo část bytového fondu v obytné budově Oblouk v Porubě. Na ostravských sídlištích vlastní aktuálně byty soukromníci sdružení do malých bytových družstev a společenství vlastníků a Heimstaden. Menší část také vlastní městské obvody.³⁹

Architektura a urbanismus

Architektonické řešení bylo v minulém režimu bráno za nedůležité s výjimkou Poruby. Vše bylo předmětem typizace a prefabrikace. V 80. letech minulého století byly předmětem zvýšené kritiky architektonická, technická a stavební kvalita panelových domů. Ta odstartovala masivní boom revitalizací těchto domů na začátku 21. století. Urbanistické plánování sídlišť má tendenci k setrvačnosti. Pozemky na sídlištích zůstávají ve vlastnictví městských částí, tím jsou změny ve veřejném prostoru pomalejší a spíše se zaměřují na celkovou údržbu. Kvůli ekonomické situaci je tlak na výstavbu na těchto územích malý. V posledních letech se však zájem investorů lehce zvýšil.⁴⁰

Demografie

I přes obavy, že sídliště začnou degradovat a stanou se z nich sociálně vyloučené lokality, se tato vize nenaplnila. Na ostravských sídlištích, i díky podpoře privatizace bytového fondu, se stále udržuje sociální mix obyvatel. Vyloučené lokality se spíše koncentrují do bývalých dělnických kolonií z období před druhou světovou válkou, kde byly přesouvány sociálně slabší skupiny obyvatel. Nejvíce žádanou městskou částí pro bydlení je Poruba, která má lepší ovzduší a kvalitní urbanistické řešení. Nejhuř je na tom Jižní město, respektive jeho některé konkrétní části.⁴¹

Realizované projekty

Realizované projekty na ostravských sídlištích byly taktéž nekoordinované a řešené v jednotlivých částech separátně bez širšího kontextu. Šlo především o úpravu nebo vznik

³⁹ Hudeček et al. 2021, s. 79–80.

⁴⁰ Hudeček et al. 2021, s. 79–80.

⁴¹ Hudeček et al. 2021, s. 80.

dětských hřišť, rozšíření nebo vznik nových parkovacích míst, cyklostezky. Architektonická kvalita těchto projektů je však kolísavá.⁴²

Socrealistická Poruba

Vznik bytové zástavby na území západního sektoru Ostravy se datuje od 40. let 20. století. Sektor Ostrava-Západ se rozprostírá na území městského obvodu Poruba. „*Hranicí západního sektoru Ostravy na východě tvořilo údolí řeky Odry. Západní okraj sektoru souvisel s masívem Porubského lesa, s dalšími zemědělskými pozemky a s příměstskou a venkovskou krajinou Opavska a Oderských vrchů.*“⁴³ Území západního sektoru Ostravy bylo výjimečné svým čistým ovzduším, díky blízkosti přírody bohaté na říční toky a dálce průmyslových zón vytváří vhodný prostor pro bydlení. Tyto atributy přispěly k vzniku nového města, Nové Ostravy, která měla v blízké době dosáhnout 150 000 obyvatel. Podle původních plánů měla tzv. Nová Ostrava nahradit dosavadní Ostravu. Počítalo se, že kvůli těžbě uhlí bude historické centrum srovnáno se zemí, podobně jak tomu bylo v Mostě.

První sídliště začalo vznikat záhy po druhé světové válce. Mělo se jednat o bydlení pro cca 4000 obyvatel. Ačkoliv se trend růstu obyvatel neustále zvyšoval, tak Poruba nikdy nedosáhla hranice 100 000 obyvatel. Výstavba skončila na přelomu 80. a 90. let. V roce 1991 dosahoval počet obyvatel Poruby 90 000 obyvatel. Jedná se tak o druhé nejlidnatější sídliště v Ostravě. Struktura západního sektoru je tvořena osmi bytovými obvody a jedním, ke kterému náleží fakultní nemocnice a kampus Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava.

První sídliště vzniklo hned po válce, ale nezařadilo se mezi nejpovedenější. Jednalo se o hornické pohotovostní sídliště. Kontrastní s prvotní zástavbou je I. a II. stavební obvod, který byl v roce 2003 vyhlášen městskou památkovou zónou a byl postaven v duchu socialistického realismu. Tyto obvody jsou známe svou pompézností a skvělým urbanistickým uspořádáním.⁴⁴

Socialistický realismus

Socialistický realismus vyšel z uměleckého výtvarného směru v první polovině 20. století, kdy se začalo odklánět od zobrazování reálného světa. Směry, jako kubismus, expresionismus a surrealismus, zkreslovaly realitu ve svých dílech. Socialistický realismus se snažil zachytit

⁴² Hudeček et al. 2021, s. 82.

⁴³ Strakoš 2018, s. 70.

⁴⁴ Strakoš 2018, s. 71–73.

realitu v socialistickém prostředí. Na rozdíl od moderních uměleckých směrů, které se vyhýbaly zobrazování reálného světa, realistická architektura vycházela z jeho zobrazení. I přes fakt, že kvůli svým ideologickým přesvědčením šlo do určité míry o sebeklam.⁴⁵

Po roce 1945 byli projektanti postaveni doprostřed státních architektonických a projekčních kanceláří, aby zajistili standardizovanou průmyslovou výrobu. „Architektonické vedení bylo nadále zavázané moderním formám a využívalo svůj politický kredit k tomu, aby chránilo profesi před nuceným zaváděním socialistického realismu v sovětském duchu.“⁴⁶

Začátkem 50. let se ze strany sovětských představitelů vyvíjel tlak, který vyžadoval přizpůsobení se jejich požadavkům. Architekti a urbanisté, ač s odporem, podlehli a museli tento nový ideologický směr přijmout. Ještě na začátku 50. let byly tendence socialistický realismu sabotovat a neakceptovat, podpora této revolty byla (tajně) až na nejvyšší vládní úrovni. Místní diskurz však rokem 1955 utichl. Především kvůli marxisticko-leninské rétoriky, kdy počátkem 50. let začalo „třídění nepřátel“ uvnitř stran a začalo ve velkém zatýkání, zakládání táborů nucených prací apod.⁴⁷

Socialistický realismus v Ostravě

Architektonický styl vévodí v Ostravě především v 1. a 2. Porubském obvodu, do jisté míry i v městské části Zábřeh.

Slangový výraz "sorela," neboli zkratka pro socialistický realismus, původně sloužil mezi architekty a výtvarníky jako negativní označení. Postupem času však ztratil svou negativní konotaci a začal se běžně používat nejen v médiích, ale i ve vědeckých kruzích. Dnešní generace většinou nezná původní negativní kontext tohoto termínu, i přesto, že v sobě označuje komplexní historii architektury a urbanismu z 50. let.

Socialistický realismus a urbanismus vycházel z tradičního pojetí pracující s pojmy ulice, náměstí, bloku a dvora. Tento způsob se v Sorele projevil navzdory vrcholícímu volnému urbanismu, který byl brán jako jediná možná doktrína. V poslední třetině minulého století však odezněl a bylo dáno za pravdu tradičním hodnotám urbanismu, jako těm správným.

⁴⁵ Sorela: sborník ke konferenci 2007, s. 28.

⁴⁶ Zarecor, Elman 2015, s. 153.

⁴⁷ Zarecor, Elman 2015, s. 153.

Fenomén SORELY zasáhl především Havířov a Porubu.

I přesto, že má tento směr své ideologické hodnoty, nelze mu odepřít jeho kvalitu klasicistního urbanismu, který se po půlce století osvědčil jako ten správný. Tato část Poruby je nejen prostorově velkorysá, ale udržuje si i svůj městský charakter, jako jsou služby v parteru a víceúčelovost staveb, což se o většině sídlišť tvořených převážně z monofunkčních objektů říct nedá. A stává se tak plnohodnotnou částí města, která slouží sama o sobě jako město. Díky již dříve ověřeným klasickým formálním prvkům a principům vděčí SORELA dlouhodobé životnosti a funkčnosti, která jde cítit už jen při samotném pohybování se po tomto prostoru. V roce 1951 přišel návrh Nové Ostravy. Produktivní krajina s prostorem pro odpočinek, jakožto protipól pro zbytek města. Zvenčí vypadaly domy spíše jak aristokratické paláce, než-li nevzhledné hornické kolonie z kapitalistické éry. Poruba tak dnes představuje nejúspěšnější československou reflexi na socialistický realismus.⁴⁸

Problémy SORELY

Dnešní socrealistický urbanismus navzdory své kvalitě, se potýká s několika problémy, které přicházely postupem časem, dobou.

První problém je rostoucí automobilní doprava. I přes nízkou poptávku po automobilech v době vzniku sídliště, Poruba disponuje kapacitními komunikacemi. Problém je však v parkovacích místech, kterých je nedostatek. Bohužel řešení není tak jednoduché, jak by se mohlo na první pohled zdát. Výstavba parkovacích domů je bohužel finančně náročná a klasická parkovací stání zabírají mnoho prostoru s nízkou kapacitou parkovacích míst. Navíc je zde střet s dalším veřejným zájmem, který bojuje o zachování zeleně.

Dalším problémem je zeleň, která byla součástí klasicistní urbanistické kompozice. O tu je třeba pečovat a zachovávat její typický ráz, který se časem proměnil, jak lidskou (např. sázení nových stromů), tak přírodní činností (ptáci nebo vítr přenesl na různá místa semínka, z nichž vyrostly vzrostlé stromy, které ale narušily původní kompozici zeleně). Zeleň se tak stává nečitelnou, a tím i do jisté míry pohyb v městě. Urbanisté se snažili zasazovat zeleň tak, aby byla městotvorná. Aby kompoziční průhledové osy zůstaly zachovány, stejně tak aleje stromů nebo vymezená parkovací místa. Toto kompoziční řešení nebylo vždy jednoduché zachovat, jelikož jej ne všichni respektovali.

⁴⁸ Sorela: sborník ke konferenci 2007, s. 16

Třetím aktuálním problémem je, jak nakládat s netypickými stavbami socialistického realismu, které vymezují prostor ulic, náměstí a vnitrobloků. Obytné domy tehdy stavěl stát, který určoval zároveň jejich vzhled. A byl tak v kontextu sorely náročnější na údržbu. Vzhled budov byl nájemníkům jedno, dokud se o ně někdo staral. Po revoluci, kdy byly domy zprivatizovány a z nájemníků se stali vlastníci, a dnes, kdy pomalu končí životnost dekorovaných fasád tvořených hlavně z měkké omítky, se tyto objekty stávají předmětem státní památkové ochrany. To se však děje bez ohledu na mínění vlastníků, kteří potom nesouhlasí s regulacemi, které s památkovou ochranou přicházejí. Na radnici tak přichází mnoho dotazů týkajících se bydlení, na které neexistují generované odpovědi. A ke každému dotazu se musí přistupovat zvlášť, tím se proces rozhodování na radnici zpomaluje. V minulosti se město snažilo vytvořit plán, který by upravil regulace pro dané území tak, aby byly obecně přijatelné. Avšak kvůli silné obraně různých individuálních a skupinových zájmů nedošlo k úspěšnému schválení takového dokumentu. Jedinou možností zůstává řešit problémy individuálně v rámci každého konkrétního případu.⁴⁹

Údržba a regenerace SORELY

Domy postavené v duchu socialistického realismu typické pro své římsy, balustrády či reliéfy vyžadují specifickou a citlivou péči. Pakliže dochází k úpravám nebo rekonstrukcím, majitel těchto objektů musí minimálně vždy najít aspoň kompromis, který by zohledňoval jeho přání a představě v souladu s památkovou ochranou.⁵⁰

SORELA – první porubský obvod

Dne 11. srpna 1951 na slavnostním zasedání Jednotného národního výboru Ostravy měl tehdejší ministr těžkého průmyslu jasnou vizi. Chtěl veškerou pozornost věnovat nejen novým závodům a průmyslu obecně, ale i zázemí pro dělníky. Vidina byla jasná, nové, moderní a zelené město pro zdejší pracující třídu. Tutéž představu sdílel i architekt Vladimír Meduna.⁵¹

⁴⁹ Sorela: sborník ke konferenci 2007, s. 17–18.

⁵⁰ Sorela: sborník ke konferenci 2007, s. 14.

⁵¹ Strakoš 2018, s. 88 – Pro charakteristiku ostravských sídlišť Poruby a Ostravy – Jihu, jsem si zvolil primárně publikaci od Strakoše, která jako jediná velmi podrobně mapuje všechny ostravská sídliště. Podobných poznatků můžete najít také v publikacích: Ostrava – Jih: Lipták, Majliš, Přendík, Szturc, Zálesný 2017, Paměť Poruby 2019: Šmajstrlová, Lexa nebo web. stránka <http://panelaky.info> od Liptáka.

Toto byl počátek vzniku Poruby, konkrétně prvního obvodu. V červenci 1952 začala výstavba sídliště, též nového města, Nové Ostravy, která měla zajistit zázemí pro zaměstnance podniků těžkého průmyslu. „*Obvod (...) vymezuje na jižní straně Nábřeží Svazu, (...) ze severu pak Hlavní třída a z východní strany třída 17. listopadu, která se křížuje s Nábřežím SPB.*“⁵²

Celé území se rozprostírá na 48 ha, hustota obyvatel na hektar je 375, vycházíme-li z počtu 18 000 obyvatel. Území, na kterém se začalo stavět, bylo zemědělského charakteru. Na tomto území se nacházely i historické stavby, např. kostel sv. Mikuláše, sousedící nový a starý hřbitov (nový hřbitov byl posléze asanován), barokní fara či zámek ze 16. století. Na tyto stavby bezprostředně navázalo nově vznikající sídliště. Při výstavbě bylo třeba uvolnit ve střední části jižního okraje I. obvodu místo vznikajícímu sídlišti. Demolici tak neuniklo 13 rodinných domů z meziválečného období. Ve srovnání s již vzniklým a strohým pohotovostním hornickým sídlištěm měla nová výstavba kontrastovat především svou dekorativností stalinské architektury v intencích socialistického realismu. Tato forma zároveň symbolizovala sovětizaci v Československu, která souvisela se sovětským vlivem vyvíjeným na východní a střední Evropu.

Architektura I. obvodu nesla prvky renesance, novorenesance, klasicistní tvarosloví, měla socialistický obsah a národnostní formu. Na výstavbě sídliště/nového města se podílel pražský, brněnský a ostravský tým Stavoprojektu. Domy byly odvozeny od typu T 12/52 a T 15/52 a díky absenci kotelny, se domácnosti ze začátku musely vytápět kamny. Z toho důvodu můžeme na střeších některých domů pozorovat komíny, které měly i další účel, a to konkrétně odvětrávání koupelen a toalet. Co se týče bytových jednotek, kterých bylo 4 501, tak ty byly tvořeny v roce 1970 především dvoupokojovými byty, jednalo se cca o 2 500 bytů, třípokojových bylo 1 270, čtyřpokojových bylo 199 a jednopokojových bylo 585. Stále přetrvával trend dvoupokojových, ve kterých bydlelo vícero lidí, takže na jednu osobu byla vymezená plocha cca 10 m² až 11 m².

Důraz se kladl, aby sídliště bylo symetricky rozvržené. Typizace se projevovala u zdobných či konstrukčních prvků, jako byla schodiště, prvky umělecké výzdoby fasády apod. Až do roku 1954 byl dominantní materiál pro stavbu domů cihelné zdivo, brzo se začaly používat cihelné kvádry.⁵³

⁵² Strakoš 2018, s. 89–90.

⁵³ Strakoš 2018, s. 90–94.

Variabilita vzhledů budov se podepsala hlavně na řešení fasád, atik a jiných zdobných prvků či francouzských oken. Architekti, kteří se podíleli na návrzích a vizualizacích domů, byl Václav Hilský, Pavel Bareš nebo Karel Pragr, kteří pracovali pro pražský Stavoprojekt. Realizace budov probíhala v rámci prvního okrsku. Další architekti, kteří spoluutvářeli Porubu a konkrétně její I. Obvod, byl Karel Filsak či Josef Havlíček, kteří však uplatňovali střídmejší vzhled budov. Na návrzích osmipodlažního výškového domu pracovali architekti Jaroslav Kándl a Jiří Kadeřábek, kteří zvolili pro stavbu železobetonový vyzdívaný skelet. Estetické prvky na domě vytvořil architekt J. Kándl a dům obohatil o atiku, sgrafitovou výzdobou a sgrafitové figurální postavy. Sochy umístěné na středním portiku jsou dílem sochaře Damjana Pešana.⁵⁴

Podél Hlavní třídy se začaly projektovat obytné budovy inspirované italskou renesancí navržené podle italského architekta Andrea Palladia. Byla zde patrná snaha dospět k monumentálnosti domů. „*Palladiánské slavnostní brány, uvozené iónskými polosloupky s volutovými hlavicemi*“⁵⁵

Domy I. stavebního obvodu byly uspořádány do uzavřených až polozavřených dvorů. Tyto dvory oproti těm v pohotovostním dělnickém sídlišti, měly spíše relaxační účel. Sloužily obyvatelům, např. jako dětská hřiště. Jako poslední etapa budování sídliště byla nutnost zajistit obyvatelům kulturní zázemí, a proto se začal projektovat kulturní dům OKD, nyní dům kultury Poklad situovaný v uliční ose Alšovy. Stavbu navrhoval Jiří Petrusiak a Čeněk Vorl, byla stylizována do pozdního socialistického realismu s obtiskem bruselského stylu. Kulturní dům byl slavnostně otevřen v prosinci 1961.

Většina budov v I. stavebním obvodě jsou nějakým způsobem dekorované, od reliéfu, sgrafit až po různé sochy. Malíři a sochaři věnovali čas každé budově zvlášť. Například bytový soubor Věžičky byly dekorovány malíři Vojtěchem Berkou a Lubošem Syneckým, sochy u Oblouku jsou zase dílem Jana Simoty a Damjana Pešana. Snaha o zlepšení a zpříjemnění veřejného prostoru a budov je v obvodě znát. Sídliště má nezaměnitelnou hodnotu. Z urbanistického hlediska se jedná o velmi kvalitní příklad velkorysého obytného celku situovaného v zeleni. Záměr architektů a urbanistů byl tímto zcela naplněn.

Unikátnost obvodu se potvrdila a v roce 2003 byl spolu i s II. obvodem prohlášen za městskou památkovou zónu. Díky tomu jsou zmíněné celky pod ochranou a kontrolou památkářů, kteří regulují zásahy, které by mohly chráněné stavby znehodnotit. Sporný je však zásah

⁵⁴ Strakoš 2018, s. 94–95.

⁵⁵ Strakoš 2018, s. 96.

při rekonstrukci kulturního domu Poklad, který kvůli zásahům přišel o některé specifické znaky. Zda byla rekonstrukce uvážena či nikoli, je na posouzení jiných.⁵⁶

SORELA – druhý porubský obvod

Druhý obvod je v mnohém podobný prvnímu, především co se týče urbanismu. Nesou oba duch socialistického realismu, mají striktně danou kompozici staveb, ale i přesto zde k došlo k jistému posunu vpřed. Sídliště je rozděleno do dvou urbanistických celků, které jsou vymezeny ulicí Hlavní třídou z jižní strany, z východní strany Porubskou ulicí, ze západní strany třídou 17. listopadu a severní strana je vymezena Opavskou třídou, která je páteří komunikací a spojuje Porubu s Opavou a celou západní částí města ve směru na centrum. Tato ulice spolu s třídou 17. listopadu tvoří pulzující dopravní tepny, které měly být původně klidnými spojnicemi obsluhujícími různé části města.⁵⁷

Původně na ploše o 33,5 hektarů mělo bydlet na cca 15 000 obyvatel. Predikce se však nikdy neuskutečnila, protože v roce 1970 zde žilo jen něco málo přes 10 000 obyvatel.

Práce na sídlišti byly zahájeny v roce 1955. Při projekčních pracích se řešil i vztah zástavby se západní Ostravou. Představa se nakonec ukotvila v tom, že se stará Ostrava rozšíří o již rozbudovaná sídliště a sídliště na území Poruby budou tvořit jakousi satelitní část města.⁵⁸

„Urbanismus II. obvodu je založen na menších pravouhlých polouzavřených blocích, tvořící sektorovou skladbu bytové zástavby na jižním, západním a severním okraji obvodu.“⁵⁹

Vedle blokového schématu budov II. stavebního obvodu nabízel obvod i rozsáhlý veřejný prostor Havlíčkova náměstí. Uprostřed se nachází dominanta bytového dvojdomu, rozšířená o obslužné a provozní křídlo. V tomto okresku OK9 se nacházelo nespočet služeb, které zajišťovaly sídlištní vybavenost. Společenské vyžití tak bylo dostačující. Občanská vybavenost zajišťovala i dvě naproti sobě ležící budovy školy vycházející z tradicionalismu socialistického realismu. Děti měly možnost vyžití i na dvou obdélných fotbalových hřištích situovaných za budovami škol.

⁵⁶ Strakoš 2018, s. 96–99.

⁵⁷ Strakoš 2018, s. 104.

⁵⁸ Strakoš 2018, s. 105.

⁵⁹ Strakoš 2018, s. 105.

Podoba Alšova náměstí, která vznikla v letech 1957–1960, se stylizovala do pozdního internacionálního stylu. Domy uvozující náměstí se stavěly s plochou střechou bez dekorovaných prvků, ty se nacházely pouze mezi okny posledního podlaží, jednalo se o figurální reliéfy. Tato na první pohled nepatrná změna v architektuře značí jistou společenskou pohodu, která vrcholila střídmým návratem k modernismu, který byl v polovině 50. let brán jako závěrečná fáze kapitalismu.⁶⁰

Poslední etapa výstavby sídliště byla nejvýraznější. *„Týkalo se to parkově upraveného Havlíčkova náměstí. Nachází se uprostřed obvodu a má obdélný, symetricky rozvržený půdorys, obkroužený průběžnou uliční sítí, z vnějších stran vymezenou okrskovou zástavbou bytových domů.“*⁶¹ V západní části měla vyrůst výšková budova, která by se stala dominantou sídliště. Vize se vyplnila pouze z části. Původně se plánovalo, že budova bude připomínat tzv. mrakodrapy stalinského období. Kvůli společenským a politickým změnám na místě vznikl výškový dvojdům navrhnout architektky Aloisem Vašíčkem, Františkem Novotným a Oldřichem Tichým.⁶²

Zmíněný centrální výškový dvojdům se zrcadlově převrácenou dispozicí na půdorysu Y je specifický hlavně svou konstrukcí, která je ze železobetonového skeletu. Nejedná se tedy o panelový dům. *„Původně břízolitová fasáda dvojitého domu byla členěna pravoúhle rozvrženými liniemi, (...), oba zrcadlově k sobě orientované domy mají tři křídla, přičemž v centrálním křížení křídel se nacházejí dvouramenná schodiště, výtah a evakuační schodiště.“*⁶³ V 16. podlažní budově se nacházejí zejména dvojpokojové byty. V roce 1962 byla budova dokončena.

Nižší bloková zástavba rozprostírající se kolem věžového dvojdому je postavena ve stylu „oholené sorely“, to znamená, že jsou budovy ochuzeny o uměleckou výzdobu. Typově se jedná o domy T 15, T 16 a T 17, které jsou tedy spíše strohé a jsou ještě postaveny z cihelných kvádrů. Jedná se o předstupeň panelové výstavby. Dekorativní prvky jen představují korunní římsu a reliéfy v nejvyšším podlaží. Část těchto domů nebyla ještě vybavena výtahem, výtahy se umísťovaly do budov vyšších než 6 nadzemních podlaží.

Díky politickému uvolnění v 2. polovině 50. let se zástavba v II. stavebním obvodu mohla pozvolným způsobem měnit a být vůči stávající zástavbě kontrastní. Je nutné podotknout, že

⁶⁰ Strakoš 2018, s. 105–107.

⁶¹ Strakoš 2018, s. 107.

⁶² Strakoš 2018, s. 107.

⁶³ Strakoš, s. 107–108.

kontrast je velmi jemný až citlivý, každopádně tato politická a společenská situace výstavbě přála a v mnohém jí prospěla. Jako příklad můžeme zvolit 16 poschodový dvojdům, který v sídlišti vyniká, ale zároveň i do okolní zástavby zapadá. Změny v architektuře zároveň odrážejí minulost, a tím také přidávají hodnotě obvodu.

Po smrti J. V. Stalina se socialistický realismus stal nežádoucím právě kvůli spojitosti se Stalinem. To se projevovalo odporem vůči zdobnosti v architektuře. Různé instalace a prvky se tak z budov začaly odstraňovat.

I přesto, že II. obvod nedosahoval takových architektonických kvalit a pestrostí jako I. obvod, jeho podoba svědčí o tom, že i hromadná bytová výstavba, množství parčíků a zeleně dokáže krásně zjemnit celkový pohled na sídliště a krásně tím navázat na I. obvod.⁶⁴

Ostrava-Jih

Ostrava-Jih se rozkládá na území bývalých obcí, dnes již součástí městského obvodu. *„Jedná se především o Zábřeh nad Odrou, Výškovice, Hrabůvku, Dubinu a Bělský les. K sektoru ještě patřily Nová i Stará Bělá a Hrabová. Na severní straně sektor sousedil s Vítkovicemi. (...) Na severozápadní straně jižní sektor sousedil s Hulváky a Novou vsí. Západní hranici tvořilo údolí řeky Odry a její tok. Za ním se nachází katastr Svinova. (...) Z jižní strany tvořil okraj sektoru katastr Staré Bělé, Nové Bělé a Hrabové. Na východní straně splývala hranice jižního sektoru s tokem řeky Ostravice.“*⁶⁵

Do jižního sektoru se soustředila převážně bytová výstavba. Dnes má Ostrava-Jih ze všech obvodů nejhustější obytnou zástavbu. Hlavní důvod výstavby obytných celků v jižním sektoru byla především rychlá dostupnost do průmyslových oblastí nacházejících se v různých částech Ostravy, a také relativní klid a čisté prostředí. Celý jižní sektor je od průmyslových zón oddělen zelenými pásy a starší zástavbou. Tyto atributy byly rozhodující pro výstavbu obvodu. V roce 1963 se začalo jednat a uskutečnila se urbanistická soutěž, kterou vyhrál Jiří Novotný, tehdejší hlavní architekt města Prahy.

Jižní sektor se realizoval kvůli tehdejší vysoké poptávce po bydlení. Především šlo o pracující, kteří byli zaměstnáváni v nedalekých průmyslových centrech. Celé území bylo vhodné

⁶⁴ Strakoš 2018, s. 108–111.

⁶⁵ Strakoš 2018, s. 338.

pro bydlení, díky čistému vzduchu a venkovskému rázu krajiny. Místo disponovalo velkým množstvím rekreačního potenciálu této městské části. Nedaleko se totiž nachází údolí Odry a na rozlehlé ploše o 120 hektarech leží masiv Bělského lesa, kolem kterého začala masivní výstavba sídlištních celků.⁶⁶

K roku 2017 žilo v městském obvodu Ostrava-Jih 102 236 obyvatel. Predikce však byly odlišné. V období 60. let se předpokládalo, že zde bude žít 130 000 až 150 000 tisíc obyvatel. Někteří hovořili i o 250 000 obyvatel. Ačkoli v letech 1950 až 1960 zde žilo kolem 30 000 obyvatel, v pozdějších letech demografická křivka vzrostla díky rozšiřující se zástavbě. „V roce 1970 zde žilo 70 748 lidí a do roku 1991 se počet obyvatel zvýšil na 118 806 obyvatel. Od té doby počet lidí klesá.“⁶⁷

Jižní sektor byl z urbanistického pojetí koncipován pásmovou koncepcí výstavby podél hlavních komunikací. Dále se sektor dělí na zóny dálkové dopravy, těžkého a lehkého průmyslu, rekreační a obytné zóny, která je zde nejvíc zastoupena. Jádrem městského obvodu Ostrava-Jih tvoří, jak už zaznělo, lesopark Bělský les, který je obepínán sídlištěm Výškovice, Dubina, Bělský les, Hrabůvka a Zábřeh. Tyto celky jsou mezi sebou dopravně obslouženy ul. Výškovická, Horní, Dr. Martínka.

První sídliště v jižním sektoru bylo Vzorné sídliště Bělský les, které se realizovalo na přelomu 50. let minulého století. Zanedlouho se s návazností začal budovat Nový Zábřeh a Hrabůvka. Staré Výškovice navazovaly na výstavbu Nových Výškovic. Na území bývalého letiště se rozrůstala Hrabůvka, na kterou pak navazovaly obytné celky Dubina a Bělský les, který se dostavěl jako poslední na počátku 90. let.⁶⁸

Hrabůvka

Hrabůvka byla do 20. let minulého století kolonizační vsí.⁶⁹ Nachází se v severovýchodní části jižního sektoru Ostravy.⁷⁰

⁶⁶ Strakoš 2018, s. 338.

⁶⁷ Strakoš 2018, s. 341.

⁶⁸ Strakoš 2018, s. 341–342.

⁶⁹ Lipták, Majliš, Přendík, Szturc, Zálesný 2019, s. 63.

⁷⁰ Strakoš 2018, s. 388.

Na začátku 20. let však v sousedství Vítkovic započala výstavba Jubilejní kolonie. Po dokončení se ve výstavbě pokračovalo, domy se již nevyznačovaly expresionistickou architekturou. Šlo o strohou architekturu.⁷¹

Jednalo se o typové domy T 12 postavené v polovině 50. let.⁷² Tato zástavba byla typická pro svou nesystematičnost a neprovázanost k předchozím etapám výstavby.

Kritikem byl Miloš Bartoň, který v roce 1966 poukázal na tento fakt a dosavadní sídliště označil jako „novodobou noclehárnu“.⁷³

Prvorepubliková Jubilejní kolonie současně dotváří hranici Hrabůvky. „Ta probíhá severně od zástavby ulice Závodní a U Haldy, přičemž mívá zástavbu rodinných domů a lokalitu s kostelem P. Marie Královny, torzo zástavby bývalé obce Hrabůvky, zajímavě konfrontované s panelovým sídlištěm.“⁷⁴ Ulice Dr. Martíňka, kdysi známá jako Nová Klegova, tvoří jižní hranici sídliště a odděluje jej od sídliště Letiště III, které taktéž spadá do katastru Hrabůvky. Tato hranice pokračuje západním směrem ke kruhovému objezdu známém jako „rondl“ až ke Cholevově ulici, směřuje dále k ulicím U Lesa a Krakovskou, kde se stáčí na sever. Sídliště odděluje od okolních rodinných domů u Bělského lesa. Dále pokračuje po Plzeňské ulici k radnici městského obvodu Ostrava-Jih a následně k ulici Stavbařů a Zlepšovatelů. Celková rozloha území Hrabůvky přesahuje 2 km², s danou lokalitou zabírající přibližně 130 hektarů.⁷⁵

Na přelomu 50. let se z cihel přesouvá na panelovou technologii. Ze začátku se jednalo o panelové domy G 57, G-OS, T03B-OS, T06B-OS.

Urbanistická struktura v daném území nedosahuje hierarchického rozčlenění. Jednotlivé celky tak nejsou rozděleny a přecházejí z jednoho do druhého.

Východně od ulice Horní se nachází panelové domy typu G 57, některé jsou orientovány podél Horní ulice, jiné směrem do vnitrobloku nebo do ulice Mitušova. Toto uspořádání naznačuje snahu vytvořit vnitrobloky chráněné před dopravou, vhodné pro rekreační aktivity obyvatel.

Za domy v Mitušově ulici se nacházejí budovy mateřské a základní školy s pavilonovým uspořádáním, za kterými jsou vícepodlažní panelové domy. Tento okrsek byl navržen architektem Miroslavem Dydowiczem. Můžeme zde vidět první prvky geometricky pojatého

⁷¹ Hudeček et. al. 2021, s. 52.

⁷² Strakoš 2018, s. 389.

⁷³ Hudeček et. al. 2021, s.52.

⁷⁴ Strakoš 2018, s. 389.

⁷⁵ Strakoš 2018, s. 389.

blokového systému v podobě polygonálního bloku. Toto řešení se podobá urbanistické koncepci uplatněné na sídlišti Letiště III v jižní části Hrabůvky.

Na křižovatce ulic Horní a Provaznické vyrostl hotelový dům Hlubina dle návrhu architekta Zdeňka Kosteckého. Jižně od hotelu se nachází nejdelší panelový dům v Ostravě, uspořádaný do podoby části protáhlého polygonu s 28 schodišťovými sekcemi. Tento dům navazuje na blok, který se ve své jižní části zalomuje čtyřnásobně a má 17 schodišťových sekcí. Domy byly sestaveny v letech 1972–1976 a vychází ze soustavy T06B-OS. Stavba je specifická svými průběžnými lodžemi a proměnlivou výškou jednotlivých sekcí s nejvýše dosaženým třináctým podlažím.⁷⁶

Na východě od ulice Horní a na jihu od ulice Provaznické byla postavena nová zástavba, známá také jako obytný okrsek Nová Klegova. Tento projekt se snažil převést principy pásmové zástavby do komplexního celku, aby přinesl do oblasti Hrabůvky novou kvalitu. Architekt Miroslav Dydowicz zvolil pro tento projekt domy panelové soustavy G-OS. Velké a vysoké budovy, které tvořily výrazné linie mezi hlavními komunikacemi sídliště a vnitrobloky, byly dvanáctipodlažními pásovými objekty s mnoha schodišťovými sekcemi mezi ulicí Dr. Martíňka a ulicí Klegovou. Bloky byly zalomeny a opatřeny průchody pro pěší na úrovni parteru, aby se snížila monotonie.

Vertikální hmoty čtyř věžových panelových domů typu VM-OS, které mají 18 podlaží, výrazně zdůrazňují prostor u kruhového objezdu s výjezdem do ulic Horní a Dr. Martíňka a blízkost veřejných budov, jako je centrum obchodů a služeb a poliklinika, navržená architektem Josefem Štamberkem a dokončená v roce 1977.

Výstavba obytných souborů byla časově napřed a lidé tak na sídlišti postrádali služby.⁷⁷

Hrabůvka – Letiště III

Sídliště plánované přibližně pro 17 000 obyvatel navazuje na původní historickou část Hrabůvky. Na dnešním místě, kde se sídliště rozprostírá, se do 60. let nacházelo letiště. Sídliště bylo budováno v letech 1964–1973 a vzniklo v Ateliéru 1 pod záštitou architektka Rudolfa Spáčila, urbanistické řešení zajistil Bronislaw Firla. Severní hranici tvoří ulice Dr. Martíňka,

⁷⁶ Strakoš 2018, s. 392–394.

⁷⁷ Strakoš 2018, s. 392–395.

vytížená dopravní tepna s tramvajovým pásem, která koncepčně již počítala s hustým provozem. Proto se zde spíše uplatňují podchody nad přechody, ty zároveň vyúsťují do zastávek tramvajové dopravy. Východní hranicí tvoří dopravní tepna Místecká a jižní pak odděluje sídliště od průmyslových zón lehkého průmyslu. Západní strana je oddělená kruhovým objezdem a sídlištní zástavbou Dubina.⁷⁸

Zpočátku se zde stavěly cihlové domy řady T, později kolem roku 1960 se výstavba soustředila na panelové soustavy, ty první zde byly domy typu G 57. Architekti Firla a Dydowicz plánovali v jižní části území postavit celek, který by byl inspirován západním pojetím výstavby v neavantgardním stylu. To se mělo uplatnit pouze v kontextu urbanismu. Tedy lineární a pásmové upořádání, podobně jak tomu bylo u celku Nová Klegova.

Pásmové členění zástavby mělo zahrnovat formální i funkční aspekty, včetně distribuce obchodů, služeb a dopravní infrastruktury.

Uspořádání tohoto sídliště je orientováno na ulici Místeckou a začíná směrem k ulici Dr.Martínka. Letiště 3 má trojpásmovou kompozici, charakterizují ji vysoké deskové domy, které jednotlivé pásy vymezují a oddělují. Výškové rozdíly zahrnují domy od čtyř do 14 podlaží. Nejvýraznější jsou 12 podlažní deskové domy, které svou délkou značně podporují pásmové řešení sídliště.⁷⁹

Sídliště vymezují 3 deskové pásmové domy na tři sekce. Mezi těmito pásy se nachází drobnější zástavba. Jedná se o skupinu blokopanelových domů T02B-OS, T06B-BTS o šesti a osmi podlažích. Dělicí bloky spadají na dvanáctipatrové hokejky G-OS a čtrnáctipodlažní bloky T06B-OS. Autoři na tomto sídlišti uplatňovali různé typy panelových domů, např. i dvanáctiposchoďové věžové domy B12 s vysunutým schodišťovým rizalitem, který zároveň řešil požární bezpečnost budov.

Pro vznik sídliště bylo inspirací to ve Le Mirail ve francouzském městě Toulouse.

Sídliště Letiště III v Ostravě představuje aplikaci moderních urbanistických trendů 60. let, které zdůrazňují geometrické formování prostoru do otevřených celků. Bylo překonáno tradiční členění zástavby a uplatněno funkční rozdělení, zejména co se týče oddělení automobilové dopravy od chodců. Sídliště bylo rozprostřeno podél důležité komunikace a ulice Dr. Martínka.

⁷⁸ Hudeček et. al. 2021, s.52.

⁷⁹ Strakoš 2018, s. 403-404.

Zónování změnilo přístup k uspořádání sídliště. Namísto tradičního členění na okrsky se zde využívá větších celků spojených s rozlehlějšími bytovými domy, též „hokejkami“.⁸⁰

Vize ostravského Jižního města

Jednotlivé vize

Zlepšení komfortu obývaného místa

Jeden z neduhů sídliště je nevyužitý prostor nespécifického charakteru a funkce. Tyto plochy zaujímají kolem 77 % až 92 % oproti 30 % v klasické městské zástavbě. Prostory pro obyvatele slouží spíše jako tranzitní zóny a vybízí k častější a finančně náročnější kultivaci. Redukce, specifické vymezení a rozmanitější využití těchto ploch přispívá k vyšší obytné kvalitě místa. Sídlíště byla stavěna za účelem bydlení, proto v nich i doteď chybí již zmiňovaná rozmanitost funkčního využití. To vede k nízkému počtu pracovních příležitostí a s tím související omezenou nabídku služeb. Kvůli tomu musejí obyvatelé dojíždět do jiných městských částí, aby naplnili své potřeby. Výsledkem je zatížení dopravy a zhoršení časových podmínek obyvatel.⁸¹

Zamezení nesystematického vývoje

Absence základní struktury i uliční sítě má za následek chaotické vnímání prostoru. Tato struktura pomáhá vymezit veřejný a soukromý prostor. Uliční síť rozděluje veřejný prostor na urbanistické jednotky, též bloky či parcely. Správné a jasné uspořádání jednotlivých prostorových částí je klíčové pro přirozenou změnu a obnovu vystavěného prostředí. To umožňuje častější obměnu menších prostorových jednotek (zejména domů a parcel) bez nutnosti zásahu do veřejných prostranství s nejdelsí životností a připojených systémů dopravní, technické a krajinné městské infrastruktury. V případě sídlišť, kde chybí bloková struktura, je obtížné provádět přirozenou obnovu nižších prostorových jednotek. Rozhodování o tom, kde, jak a zda vůbec stavět, je náročný úkol, i pro odborníky. Jakékoliv zásahy do sídlišť vyžadují pečlivé plánování a koordinaci, aby nedošlo ke zmaření urbanistického potenciálu území. Proto je nutné přistupovat k problému koncepčně a vytvořit strategii, která by dokázala vnést základní urbanistickou strukturu.⁸²

⁸⁰ Strakoš 2018, s. 404–407.

⁸¹ Hudeček et. al. 2021, s. 145–146–V této kapitole zase primárně využívám publikaci Hudeček et. al. 2021, ojedinelou pro své komplexní data.

⁸² Hudeček et. al. 2021, s. 146.

Lepší zapojení lokálních subjektů a soukromých finančních zdrojů do správy území

Sídliště vznikala za dob socialismu, tehdy byla jejich výstavba centrálně financována a organizována. A to od samotných plánů až po realizaci, či rekonstrukce. To se ale později ukázalo jako neudržitelné. Po nastolení nového ekonomicko-politického systému se centrální hospodářství decentralizovalo. Městské samosprávy tak měly problém s financováním a koordinováním. Díky privatizaci bytového fondu přišla naděje, že se domy začnou rekonstruovat na základně motivace jednotlivých vlastníků bytů, tedy družstev aj. To se do značné míry naplnilo. „Určitou daní za tento úspěch je roztržitá majetkoprávní struktura sídlištního bytového fondu, kterou nemůže další generace zásahů na sídlištích opomenout.“⁸³ Z toho důvodu se na budoucnosti a vývoji sídlišť podílí a rozhodují stovky spolumajitelů budov. Tím se komplikuje snaha o systematické vedení vývoje sídlišť. Proto je třeba nastolit a definovat pravidla rozvoje.⁸⁴

Zvýšení atraktivity lokalit a sociálního statusu

Sídliště vznikala jako typologické unifikované celky. Ty v bytovém fondu nabízí pár alternativ, které se hlavně soustředí na velikost bytů, ne však na formu, technický nebo prostorový standard. I přes rozmanitou socio-ekonomickou skladbu obyvatel, je trend odlivu obyvatel (především těch movitějších), kvůli novým a lepším možnostem bydlení v jiných částech města, stále aktuální. Transformace by měla zahrnovat i řešení tohoto problému. Sociálně rozmanité a inkluzivní prostředí je udržitelné prostředí. Nevznikají tak izolované sociální skupiny (sociálně vyloučené lokality, obyvatelé vyšších příjmových skupin), které jsou pro zdravé fungování komunit nežádoucí. Pro udržení soci-ekonomické diverzity je nutná i diverzní nabídka bytového fondu. Zástavba nových ploch o domy s živým parterem a byty s vyšším standardem bydlení, startovní byty, rodinné domy apod.⁸⁵

Potter Box

Je výrok Václava Havla stigmatizující?

⁸³ Hudeček et. al. 2021, s. 147.

⁸⁴ Hudeček et. al. 2021, s. 146–147.

⁸⁵ Hudeček et. al. 2021, s. 147.

Empirická definice problému

- V roce 1990 Václav Havel ve svém projevu k výročí únorového převratu označil panelová sídliště za "králíkárny".
- V projevu hovoří o následcích komunistického režimu v českých zemích, kde se mimo jiné dotkl i sídlišť.
- „Zbořili jsme nebo nechali zchátrat krásná města a vesnice, tento skvělý kulturní odkaz desítek generací. Místo nich jsme pokryli naši vlast jakýmsi králíkárny, v nichž se nedá žít, ale pouze přespávat nebo dívat na televizní seriály.“
- Výrok je dostupný na webu: <https://www.artantiques.cz/tecka-za-panelaky>, <https://www.artantiques.cz/tecka-za-panelaky> (Lidové noviny), <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/kultura/panelstory-lovestory-nedocenena-sidliste-jsou-fenomenem-sveho-druhu-88865>
- Tento výrok měl silné ohlasy a dotkly se mnoha lidí, kteří v panelácích žijí.
- Dnes žije asi 3 000 000 obyvatel v panelových domech.
- Úroveň bytů byla v roce 1990 velmi špatná, revitalizace sídlišť ve velkém začaly probíhat na přelomu tisíciletí.
- Kritika sídlišť ze strany architektů, projektantů zaznívá už v tehdejší komunistickém režimu. Týkalo se to jak samotné panelové technologie, tak urbanismu. Kritikem byl i Miloš Bartoň, který v roce 1966 označil jedno ze vznikajících ostravských sídlišť, jako „novodobou noclehárnu“, což je spolu s „králíkárny“ nejčastěji skloňovaným označením v kontextu panelových sídlišť.
- Kritika zaznívá i v kinematografii. Například ve jízlivém filmu Panelstory (1979) od Věry Chytilové, (kde mimo jiné stručný obsah na ČSFD začíná větou „Barvitá mozaika příběhů z šedivých lidských **králíkáren.**“) je sídliště zobrazováno jako staveniště s rostoucí monotónní panelovou zástavbou, bez služeb a chodníků. Noví obyvatelé, kteří se brodí v bahně, jsou silně dezorientovaní. Při prohlídce bytů objevují nedostatky, jako jsou nefunkční výtahy, netekoucí voda a další drobné problémy, které jim komplikují život. Film také ukazuje chyby v konstrukci budov, jako je nedostatečná požární ochrana či únikové východy.

Ve spěchu při výstavbě je zobrazena diskutabilní pracovní morálka dělníků, kteří si zjednodušují práci a neberou ji nějak vážně. Nicméně pro obyvatele je důležité, že mají kde bydlet a že mají k dispozici moderní vybavení, jako pračku, ledničku nebo splachovací záchod, což v té době bylo synonymem luxusu. Film tedy poukazuje na komfort a modernizaci v bydlení, kterou sídliště nabízela, ale zároveň poukazuje na nedostatky spojené s rychlou a levnou výstavbou.

Hodnoty

Bydlení:

- *Důstojnost člověka* – bydlení je základní lidská potřeba. Je to místo, kde jsme sami sebou, místo, kde se cítíme bezpečně. Jde o velmi intimní prostor, který je s námi spjatý. Do velké míry nás reflektuje, jelikož si ho sami vytváříme. Tato komodita je silně spjatá s naší důstojností.
- *Respekt k různým sociálním vrstvám* – ne všichni mají finanční prostředky na bydlení v lepších podmínkách, proto by nikdo neměl znevažovat rozdílnou úroveň v bydlení.
- *Historický kontext* – sídliště vznikala v době, kdy byla československá společnost utlačována komunistickým režimem. Sídliště tak nesou i politickou ideologii/myšlenku. Na úkor výstavby také byly bourány historické stavby.

Politika:

- *Vedení státu* – prezident by měl vést stát s ohledem na zájmy občanů, zodpovídá tak za své činy a slova.
- *Autorita* – prezident je uznávaná funkce, která má velký vliv na společnost a její náladu. Pro mnohé je vzorem.
- *Veřejně známá osobnost* – Cokoliv řekne/udělá, tak je v zájmu veřejnosti, ovlivňuje miliony lidí.
- *Diplomacie* – prezident by měl vystupovat na veřejnosti kultivovaně a s rozvahou, jeho komunikace by měla být uvážlivá.
- *Stmelování* – hlava státu má tvořit mosty a národ spojovat, ne nerozdělovat.
- *Transparentnost* – prezident by neměl nic skrývat, je osobou veřejného zájmu.
- *Objektivita* – prezident by měl ctít spravedlnost a pravdivost, jít příkladem národu.

Komunikace a objektivita:

- *Komunikace* – komunikace by měla být lidská, ale faktická.
- *Pravdivost* – Jedna ze ctností, která je s prezidentem spojená a kterou by ve svém zájmu měl uznávat.
- *Otevřenost a přístupnost* – prezident by měl být otevřený novým myšlenkám, které mohou obohatit jeho a společnost. Jeho osoba by měla být veřejnosti přístupná.
- *Jasnost a srozumitelnost* – vyjadřování prezidenta by mělo být pro občany pochopitelné.

Demokratické hodnoty:

- *Respekt k ústavě* – prezident by měl jít příkladem a respektovat ústavu a zákony, tak jako každý občan.
- *Morálka* – prezident by měl ve společnosti držet morálku. To zajistí, když ji bude kultivovat sám u sebe
- *Etika* – jeho kroky by měly ctít a respektovat etiku společnosti, v které vládne.
- *Svoboda projevu* – tak jako každý občan i prezident má možnost svobody projevu.

Principy

Utilitarismus – výrok poukazuje, že byla zbořena města/vesnice, které v sobě nesly historickou a emocionální hodnotu pro společnost na úkor „králíkárny“, které společnosti daly bydlení pochybné kvality.

Utilitarismus – je ve veřejném zájmu poukazovat a nezapomínat na problematiku bývalého komunistického režimu, který nabízel bydlení s pochybnou kvalitou za cenu loajality.

Utilitarismus – bydlení má být důstojné pro všechny, kvalita panelových bytů důstojnosti ubírala.

Deontologie – prezident má povinnost respektovat důstojnost lidí bez ohledu na jejich sociální status nebo bytové podmínky a být v tématu objektivní. Použití termínu „králíkárny“ může být považováno jako zobecňující a nedostatečně ohleduplné vůči obyvatelům sídlišť. Může zde být

také znevažováno kulturního dědictví, jakožto artefakt socialistické architektury. Familiární označení není v projevu prezidenta důstojné.

Etika péče – důležitost respektu a ohleduplnosti k obyvatelům sídlišť, prezidentová slova mají být taktní. Výrok nabourává důstojnost a sounáležitost obyvatel.

Deontologie – je třeba respektovat lidskou důstojnost nehledě na obydlí, pojem „králíkárný“ označil domovy milionům lidem za nedůstojné.

Utilitarismus – zboření těchto historických sídel by mohlo mít krátkodobé výhody, jako je možnost výstavby nových budov, infrastruktury nebo komerčního využití pozemků. Nicméně dlouhodobě mohou být důsledky negativní – ztráta kulturního dědictví a historická hodnota měst a vesnic, ztráta identity, kultury a turistické atraktivity místa.

Deontologie – je třeba respektovat kulturní dědictví – výstavba sídlišť tyto faktory ignorovala.

Hédonismus – výrok Havla kritizuje bydlení několika milionů občanů, které může v obyvatelích sídlišť vyvolávat negativní emoce. Důstojnost je také spojena s pocitem štěstí, výrok o „králíkárnách“ může vnést pocit méněcennosti.

Hédonismus – prezident Havel má právo na svobodu projevu, bez tohoto práva by jako prezident strádal. Jeho štěstí by tak bylo poznamenané.

Hédonismus – je mnoho obyvatel, kterým život na sídlištích vyhovuje a přináší jim štěstí, ale i naopak.

Loajality

- společnost jako celek
- obyvatelé panelových domů
- prezident

- komunistický režim
- architektura

Konečné stanovisko

Jako nejpodloženější stanovisko je Deontologický princip – i přes oprávněné vymezení a oprávněnou kritiku komunistického režimu, prezident, jakožto zaměstnavatel státu a lidu má za úkol ctít a respektovat lidskou důstojnost. Tento výrok zmíněné hodnoty neuznává, šlo tak o „stigmatizující“ a nešťastné pojmenování přes 1 000 000 domácností v Česku.

Havlův výrok o sídlištích byl především kritikou architektury a urbanismu té doby, nikoli obyvatel sídlišť samotných. Je důležité si uvědomit, že jeho projev měl za cíl poukázat na nešvary a problémy spojené s komunistickým režimem a jeho ideologií. Nešlo tedy o snahu znevážit či zesměšnit lidi žijící na sídlištích, ale spíše o kritiku politiky a nově vzniklých obytných celků jako takových. Ty byly také budovány na územích, kde dříve stála historicky hodnotná zástavba.

Jeho výrok byl ovlivněn atmosférou a emocemi těsně po revoluci, kdy byl ve společnosti patrný dozvuk událostí minulého režimu. V kontextu tehdejší situace a historických událostí je třeba chápat i ono familiární označení, které těmto sídlištím věnoval. Navíc sídliště na přelomu 90. let často neprošla žádnou revitalizací, což bylo dalším důvodem pro jeho kritiku.

Bohužel se však označení v mediálním prostředí uchytilo natolik, že ve společnosti spojení „sídliště“ a „králíkárny“ tzv. zlidovělo.

Tímto však Václava Havla neomlouvám, pouze se snažím poukázat na jisté celospolečenské faktory, které celý kontext ovlivnily.

Mediální výstup

Pro svůj hlavní mediální výstup jsem si zvolil tvorbu plakátu a ve vedlejším mediálním výstupu, jsem nafotil soubor fotek, zaměřený na život a architekturu, konkrétně na sídlištích v Ostravě Porubě a Ostravě-Jihu. Vedl mi ho pan fotograf Pavel Matela, který mi pomohl soubor vytvořit a vybrat 21 nejlepších snímků. Výsledné fotografie a plakát jsou ve formátu JPEG.

Odkaz k mediálnímu výstupu: <https://owncloud.cesnet.cz/index.php/s/jYnzYkAggPpEvdI>

Závěr

Závěrem mé bakalářské práce je zdůraznění potenciálu, který socialistická sídliště skýtají. Cílem bylo charakterizovat sídliště a popsat jejich problémy a možná řešení. Socialistická zástavba by se tak v nejlepším možném případě měla stát pro občany dostupnou a kvalitní formou bydlení. Přestože je tato zástavba často vnímána problematicky, již teď vykazují tyto struktury pozitivní aspekty, jako je vyšší hustota zástavby, dostupnost MHD, velké množství zeleně či postupně lepší se vybavenost službami. Je tu ale stále dost problémů, které je třeba eliminovat, jako např. problém s parkováním, udržování zeleně a veřejných prostranství, zvyšování nabídky služeb, bezpečnosti apod. Důležité je zapojit do proměny sídlišť veřejnost, kterou je nutné informovat a motivovat k vlastní iniciativě. Z dlouhodobého hlediska je třeba si vytyčit cíle, při revitalizaci postupovat konzistentně a všechny kroky projednat s odborníky, kteří lokalitu znají a mají ji zmapovanou. Jedině tak dosáhneme lepší obytné kvality, zvýšení atraktivity místa a zvýšení sociálního statusu obyvatel.

Aby se jednotlivá sídliště přizpůsobila standardům dnešní doby bude třeba nejen různých kvalitních a konkrétních projektů, ale i přesahu v celospolečenském konsensu. „Ať již politického, legislativního, dotačního, ale i technického, kulturně-historického a mnoha dalších, který by stanovil základní principy a usnadnil tak různé, často třeba i výrazně odlišné scénáře tohoto rozvoje. Územně-plánovací otázky a urbanistická kritéria mají v tomto dialogu postavení důležitého průsečíku. Sahrávají roli určitého katalyzátoru – místa, kde se všechny různorodé vlivy střetávají, ale i harmonizují.“⁸⁶

Součástí mé práce je i Potter Box, kde jsem eticky rozebral výrok Václav Havla, ve kterém pojmenoval sídliště jako „králíkárný“. Ke kauze jsem přistupoval tak, že jsem si definoval výrok Václava Havla a jeho okolnosti, posléze k problému přiřadil „hodnoty“ a „principy“ a před závěrem, jsem zmínil, koho všeho se výrok týkal a na koho směřoval „loajalitu“. Ze všech principů pro mě měl největší váhu ten Deontologický. Výrok se ukázal jako eticky problematický. I přes oprávněné vymezení a oprávněnou kritiku komunistického režimu, prezident, jakožto zaměstnavatel státu a lidu má za úkol ctít a respektovat lidskou důstojnost. Šlo tak o „stigmatizující“ a nešťastné pojmenování přes 1 000 000 domácností v Česku.

⁸⁶ Kohut et. al. 2016, s. 17.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Kryštof Alexandrov

Název fakulty a katedry: Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra komunikačních studií

Název bakalářského projektu: Socialistická sídliště na území města Ostravy na příkladu Poruby a Jižního města

Jméno vedoucího bakalářského projektu: doc. Tomáš Parma, Ph.D. et Ph.D.

Počet stran: 40

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury: 23

Rok obhajoby: 2024

Klíčová slova: Ostrava, panelová sídliště, revitalizace, budoucnost, architektura

Tato práce se zabývá aktuálním stavem socialistických sídlišť v České republice, s důrazem na městské části Ostrava-Poruba a Ostrava-Jih. Toto téma je v hledáčku mých zájmů už dlouho. Proto jsem se rozhodl prozkoumat problematiku sídlišť v kontextu jejich historie, stávajícího stavu a možných perspektiv. Cílem práce je otevřít diskusi o socialistických sídlištích, probudit zájem veřejnosti a odhalit nejen negativní aspekty sídlišť, ale především poukázat na jejich potenciál. V práci se mimo jiné zaměřuji i na analýzu Potter Boxu, zvláště na výrok Václava Havla označující sídliště za "králíkárny", který vyvolal tehdy ve společnosti silnou reakci. Součástí mé práce je i praktický mediální výstup ve formě plakátu propagujícího mou imaginární výstavu fotografií tematicky zaměřenou na život v městských částech Ostrava Poruba a Ostrava-Jih.

Abstract

In conclusion of this bachelor's thesis, the emphasis is on the potential of socialist housing estates. The aim was to characterize these estates, describe their problems, and propose possible solutions. Despite their negative perception, these estates have positives such as high housing density, public transport accessibility, and ample green spaces. However, challenges like parking, greenery maintenance, and security persist. It's crucial to involve the public in the revitalization process and set long-term goals. The results of the thesis underscore the need for a comprehensive approach and societal consensus in transforming these estates. The thesis also includes an ethical analysis of Václav Havel's statement labeling such estates as "rabbit hutches," highlighting its problematic nature.

Author's surname and first name: Kryštof Alexandrov

Name of the faculty and study programme: The Sts. Cyril and Methodius Faculty of Theology, Palacký University in Olomouc, Ethics and Culture in Media Communication

Title of bachelor project: Socialist housing estates in the territory of the city of Ostrava on the example of Poruba and Ostrava Jih

Name of the supervisor of the bachelor project: doc. Tomáš Parma, Ph.D. et Ph.D.

Number of pages: 40

Number of appendices: 2

Number of titles of literature used: 23

Year of defence: 2024

Keywords: Ostrava, panel housing estates, revitalization, future, architecture

Zkratky

SORELA: socialistický realismus

Literatura

Monografie

BERANOVSKÝ, Jiří; SRDEČNÝ, Karel a VOGEL, Petr. *Pasivní panelák? A to myslíte vážně?* Praha: EkoWATT, Centrum pro obnovitelné zdroje a úspory energie, 2011. ISBN 978-80-87333-07-5.

DRÁPALOVÁ, Jana. *Regenerace panelových domů: krok za krokem*. 21. století. Brno: ERA, c2006. ISBN 8073660547.

Humanizace postsocialistických sídlišť – směřování k lepší kvalitě života (Humanising of Postsocialist Housing Estates - Towards a Better Quality of Life). *Životné prostredie*. Bratislava: Ústav krajinnej ekológie Slovenskej akadémie vied, 2015, vol. 49, No 2, p. 74-81. ISSN 0044-4863.

HUDEČEK, Tomáš; KOHOUT, Michal; MOLNÁROVÁ, Jitka; TICHÝ, David a TITTL, Filip. *Ostrava: sídliště, jak dál? dlouhodobě udržitelná transformace sídlišť statutárního města Ostravy*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita, 2021. ISBN 978-80-908033-4-3.

KOHOUT, Michal; TICHÝ, David; TITTL, Filip; KUBÁNKOVÁ, Jana a JAHODOVÁ, Šárka. *Sídliště, jak dál?* Praha: České vysoké učení technické v Praze, Fakulta architektury, Ústav nauky o budovách, 2016. ISBN 978-80-01-05905-0.

LIPTÁK, Marian; MAJLIŠ, Tomáš; PŘENDÍK, Petr a SZTURC, Antonín. *Městský obvod Ostrava-Jih včera a dnes*. Ostrava: Statutární město Ostrava – Městský obvod Ostrava-Jih ve vydavatelství Montanex, 2017. ISBN 978-80-7225-450-7.

Maier, K. (2003). Sídliště: problém a multikriteriální analýza jako součást přípravy k jeho řešení. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 39(5), 653-666.
doi: 10.13060/00380288.2003.39.5.04

ŘEPKOVÁ, Hana. *Regenerace sídlišť v souladu se zájmy památkové péče*. Odborné a metodické publikace (Národní památkový ústav). Praha: Národní památkový ústav, 2022. ISBN 978-80-7480-178-5.

STRAKOŠ, Martin. *Ostravská sídliště: urbanismus, architektura, umění a památkový potenciál*. Ostrava: Národní památkový ústav, 2018. ISBN 978-80-88240-05-1.

SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, Rostislav ŠVÁCHA, Eva NOVOTNÁ a Karolína JIRKALOVÁ, ed. *Paneláci*. V Praze: Uměleckoprůmyslové museum, 2016. ISBN 978-80-71-01-161-3.

SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie, Rostislav ŠVÁCHA, Martina KOUKALOVÁ a Eva NOVOTNÁ, ed. *Paneláci*. V Praze: Uměleckoprůmyslové museum, 2017. ISBN 978-80-7101-169-9.

SCHMEIDLER, Karel. *Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě*. Vyd. 2. Brno: Z. Novotný, 2001. ISBN 80-238-6582-x.

Sorela: tvář města Havířova: sborník ke konferenci: říjen 2007, Kulturní dům Radost. Havířov: Městské kulturní středisko ve spolupráci s Ústavem památkové péče Ostrava, c2007. ISBN 978-80-85034-47-9.

Šimáček, P., Szczyrba, Z., Andráško, I., Kunc, J.: Humanising of Postsocialist Housing Estates – Towards a Better Quality of Life. *Životné prostredie*, 2015, 49, 2, p. 74–81.

ZARECOR, Kimberly Elman. *Utváření socialistické modernity: bydlení v Československu v letech 1945-1960. Šťastné zítřky* (Academia). Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2308-7.

Online zdroje

Aktuálně.cz. "Češi neumí zateplovat. Aby ušetřili, udělají často z cenné budovy chatrč" [online]. [9. 9. 2017]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/cesi-neumi-zateplovat-aby-usestrili-udelaji-casto-z-cenne-budov/r~69bb7650939c11e7b4dc0025900fea04/>

ČAPOVÁ, Lenka. *Panelová sídliště: humanizace, revitalizace, budoucnost*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta podnikohospodářská, Arts management RNDr. Eva Heřmanová, Ph.D.

Lesopark Bělský les <http://www.lesopark-ostrava.cz/>

Marian Lipták, 2016. PANELAKY.INFO [online]. [16.05.2021] Dostupné z: <http://panelaky.info/vos/>

PANELAKY.INFO [online]. Dostupné z: <http://panelaky.info/>

Sídliště včera a dnes. *Mladá fronta Dnes*. 23. 3. 2005, roč. 16, č. 69, s. 61, 65, s. 61.

Seznam zprávy, 2022, Nejlepší dědictví socialismu? Paneláky, tvrdí panelákový nadšenec Lipták, <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/nejlepsi-dedictvi-socialismu-panelaky-tvrdi-panelakovy-nadsenec-liptak-152976> [online]

Zchátralá sídliště čekají opravy. *Hospodářské noviny*: Praha. 11. 12. 2000, roč. 44, č. 239, s. 1.